

2013

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού τιμήθηκε με το
Βραβείο Μουσείου του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έτος 2005
The Museum of Byzantine Culture was awarded the
Council of Europe Museum Prize for the year 2005

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Λεωφ. Στρατού 2, 546 40 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2313 306 400
www.mbp.gr

Museum of Byzantine Culture

2, Stratou Ave., GR-546 40 Thessaloniki, Greece
Tel. +30 2313 306 400
www.mbp.gr

© 2012 Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού / Museum of Byzantine Culture
ISBN: 978-960-9669-01-6

Η ΕΚΔΟΣΗ ΕΓΙΝΕ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΓΕΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ:
THIS DESK DIARY IS PUBLISHED WITH THE KIND SUPPORT OF:

Αικατερίνης και Ανέστη Μαυράκη

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 2013 DESK DIARY

ΑΠΟ ΜΑΡΜΑΡΟ...

Γ Λ Υ Π Τ Α Τ Η Σ Σ Υ Λ Λ Ο Γ Η Σ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

MADE OF MARBLE...

SCULPTURES FROM THE COLLECTION
OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ASSOCIATION OF THE FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

Άποψη αίθουσας 1 «Ο παλιохριστιανικός ναός»
View of gallery 1 "Early Christian Churches"

Ο αὐθαιός

Το αὐθαιός είναι ένα σημαντικό τεμάχιο που ανήκει στο ναό του Αφαιού, που χρονολογείται από τον 5ο αιώνα π.Χ. Το τεμάχιο αυτό αποτελεί μέρος του προπυλαίου, δηλαδή της εισόδου του ναού. Το αὐθαιός είναι ένα τεμάχιο που έχει διακοσμηθεί με πολύπλοκα σχέδια, που αποτελούνται από διαμάντια και άλλα γεωμετρικά σχήματα. Το τεμάχιο αυτό είναι ένα από τα καλύτερα διατηρημένα τεμάχια του ναού.

Το αὐθαιό

Το αὐθαιό είναι ένα σημαντικό τεμάχιο που ανήκει στο ναό του Αφαιού, που χρονολογείται από τον 5ο αιώνα π.Χ. Το τεμάχιο αυτό αποτελεί μέρος του προπυλαίου, δηλαδή της εισόδου του ναού. Το αὐθαιό είναι ένα τεμάχιο που έχει διακοσμηθεί με πολύπλοκα σχέδια, που αποτελούνται από διαμάντια και άλλα γεωμετρικά σχήματα. Το τεμάχιο αυτό είναι ένα από τα καλύτερα διατηρημένα τεμάχια του ναού.

The rich sculpture collection of the Museum of Byzantine Culture includes around 2,000 objects (2nd c. B.C.-17th/18th c. A.D.), of which about 120 are on display in the various sections of the Museum's permanent exhibition. They are chiefly architectural members (bases, columns, column capitals, closure slabs, architraves, cornices, and lintels) that for the most part belonged to religious buildings. These are followed numerically by tomb monuments, funerary plaques, pseudo-sarcophagi, icons of sacred figures, marble vessels, small boxes, and parts of furniture. The architectural sculptures of the Early Christian period, a good number of them coming from magnificent still-standing monuments in the city, actually form the greater part of the Museum's collection. Recent research has shown with considerable certainty the continuous operation of sculpture workshops in Thessaloniki from early Christian times until the Late Byzantine period. They exercised a more general influence throughout Macedonia and the Balkans, and were in contact with the other major Byzantine artistic centers. Artist-sculptors employed the same tools for all types of sculpture (architectural members-icons), and must have known how to work in different techniques depending on the preferences of the time, as we can conclude from the blending of many types of relief on the same work or the parallel and independent coexistence on different works dating to the same era.

With this edition, we are endeavoring once again this year to present –with the kind support of the Association of Friends of the Museum– one of the many manifestations of Byzantine culture, sculpture, an ancient art par excellence, as it developed and was diversified with a variety of uses, forms, and functions in service to the needs of the new religion, imperial ideology, and people's everyday life. Our wishes to all for a creative year in the company of the pages of this Diary “Made of marble...”

Dr. Agathoniki Tsilipakou
Director, Museum of Byzantine Culture

Η πλούσια συλλογή γλυπτών του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, περιλαμβάνει περίπου 2.000 αντικείμενα (2^{ος} αι. π.Χ. έως και 17^{ος}- 18^{ος} αι. μ.Χ.), ενώ περί τα 120 παρουσιάζονται στις ενότητες της μόνιμης έκθεσης του Μουσείου. Πρόκειται κυρίως για αρχιτεκτονικά μέλη (βάσεις, κίονες, κιονόκρανα, θωράκια, επιστύλια, γείσα, υπέρθυρα), που ανήκαν στην πλειονότητά τους σε εκκλησιαστικά κτίρια, ενώ ακολουθούν σε αριθμό τα ταφικά μνημεία, επιτάφιας πλάκες, ψευδοσαρκοφάγοι, οι εικόνες ιερών μορφών, τα μαρμάρινα σκεύη, κιβωτίδια, τα τμήματα επίπλων. Τα αρχιτεκτονικά γλυπτά της παλαιοχριστιανικής περιόδου μάλιστα, αρκετά από τα οποία προέρχονται από τα μεγαλόπρεπα ιστάμενα μνημεία της πόλης, αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής του Μουσείου. Τελευταίες έρευνες πιστοποιούν με αρκετή ασφάλεια τη συνεχή λειτουργία εργαστηρίων γλυπτικής στη Θεσσαλονίκη, ήδη από τα πρώιμα χριστιανικά χρόνια έως και την υστεροβυζαντινή περίοδο, με γενικότερη εμβέλεια στο μακεδονικό και βαλκανικό χώρο και επαφές με τα υπόλοιπα μεγάλα καλλιτεχνικά κέντρα του Βυζαντίου. Οι καλλιτέχνες-γλύπτες χρησιμοποιούσαν τα ίδια εργαλεία για όλα τα είδη της γλυπτικής (αρχιτεκτονικά μέλη-εικόνες) και θα πρέπει να ήξεραν να δουλεύουν με ποικίλες τεχνικές, ανάλογα με τις προτιμήσεις της εποχής, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από την ανάμειξη πολλών ειδών αναγλύφου στο ίδιο έργο ή την παράλληλη, ανεξάρτητη συνύπαρξή τους σε διαφορετικά έργα την ίδια εποχή.

Με την ανά χείρας έκδοση επιχειρούμε και φέτος να παρουσιάσουμε με την ευγενική υποστήριξη του Σωματείου των Φίλων του Μουσείου μια από τις πολλές εκφάνσεις του βυζαντινού πολιτισμού, τη γλυπτική, μια κατεξοχήν τέχνη της αρχαιότητας, όπως αναπτύχθηκε και διαφοροποιήθηκε με ποικιλία χρήσεων, μορφών και λειτουργιών στην εξυπηρέτηση των αναγκών της νέας θρησκείας, της αυτοκρατορικής ιδεολογίας και της καθημερινότητας των ανθρώπων. Ευχόμαστε μια δημιουργική χρονιά με συντροφιά τις σελίδες του ημερολογίου «Από μάρμαρο...»

Δρ. Αγαθονίκη Τοιλιπάκου
Διευθύντρια, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Once more this year, and despite difficult financial conditions, the Museum of Byzantine Culture and the Association of Friends of the Museum are continuing a tradition by publishing a Desk-Diary whose theme for 2013 is “sculptures in the Museum collection”.

Byzantine sculpture cannot of course boast the splendid creations and variety of ancient Greek sculpture. Nevertheless, it enjoyed notable accomplishments, particularly in architectural sculpture. Moreover, Byzantine architecture, one part of which was formed by the sculptures which enlivened it, was a major achievement in our cultural heritage.

In an extensive introductory text characterized by scholarly ethos and which is delightfully comprehensible for non-specialists, archaeologist Antigoni Tzitzibassi succinctly examines all phases of Byzantine sculpture and integrates the sculptures in the Museum’s collection into these. The approximately 2,000 sculptural works in its collection not only have served the museological program of the Museum’s permanent exhibition; in the case of this Diary, they offer the chance for the author of the introduction to treat the historical course of sculpture from the Early Christian period down to the Fall of Thessaloniki in 1430. This material is also a rich source for the Diary’s illustrations.

The Board of the “Association of Friends of the Museum of Byzantine Culture” extends its thanks to its sponsors for their substantial assistance in realizing the publication of the Diary, and wishes all its members and fellow citizens a 2013 filled with good health, personal success, family happiness, and a beginning to overcoming the crisis.

Nikos Nikonanos
*Professor Emeritus, Byzantine Archaeology and History of Art,
Aristotle University of Thessaloniki
Chair, Association of Friends of the Museum of Byzantine Culture*

Και εφέτος, παρά τις δύσκολες οικονομικές συνθήκες, το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και οι «Φίλοι» του συνεχίζοντας την παράδοση εκδίδουμε για το 2013 ημερολόγιο – λεύκωμα με θέμα αυτήν τη φορά τα γλυπτά της συλλογής του Μουσείου.

Η βυζαντινή γλυπτική δεν έχει βέβαια να επιδείξει τις λαμπρές δημιουργίες και την ποικιλία της γλυπτικής της αρχαίας Ελλάδας, ωστόσο έχει αξιοσημείωτες επιδόσεις, ιδιαίτερα στα αρχιτεκτονικά γλυπτά. Εξάλλου, η βυζαντινή αρχιτεκτονική, τμήμα της οποίας αποτελούν τα γλυπτά της τα οποία την φαιδρύνουν, αποτελεί σπουδαίο επίτευγμα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Η αρχαιολόγος κ. Αντιγόνη Τζιτζιμπάση σε ένα εκτενές προλογικό κείμενο που το χαρακτηρίζει επιστημονική δεοντολογία και ταυτόχρονα είναι ευχάριστα κατανοητό από τον μη ειδικό εξετάζει συνοπτικά όλες τις φάσεις της βυζαντινής γλυπτικής και εντάσσει σ' αυτές τα γλυπτά της συλλογής του Μουσείου. Εξάλλου τα 2000 περίπου γλυπτά της συλλογής δεν έχουν εξυπηρετήσει μόνο το μουσειολογικό πρόγραμμα της μόνιμης έκθεσης του Μουσείου, αλλά και στην περίπτωση του ημερολογίου παρέχουν την ευχέρεια να διαπραγματευτεί η συγγραφέας του προλόγου την πορεία της γλυπτικής από την παλαιохριστιανική περίοδο έως την Άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430. Επίσης το υλικό αυτό αποτελεί πλούσια πηγή για την εικονογράφηση του ημερολογίου.

Το Διοικητικό Συμβούλιο των «Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού» ευχαριστεί τους χορηγούς για την ουσιαστική βοήθειά τους για την πραγματοποίηση της έκδοσης του ημερολογίου και εύχεται σε όλα τα μέλη και τους συμπολίτες το 2013 να είναι χρονιά με υγεία, προσωπικές επιτυχίες, οικογενειακή ευτυχία και απαρχή της υπέρβασης της κρίσης.

Νίκος Νικονάνος
*Ομότιμος καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας
και Ιστορίας της Τέχνης του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος των «Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού»*

«Από μάρμαρο...»

Γλυπτά της Συλλογής του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

Η γλυπτική τέχνη, γνωστή κυρίως από τα αριστουργήματα της αρχαιότητας, εξακολουθεί στους χριστιανικούς χρόνους να εξελίσσεται, συμβαδίζοντας με τις αναζητήσεις, κυρίως της βυζαντινής αρχιτεκτονικής και δημιουργώντας σημαντικά έργα.

Η πλούσια συλλογή γλυπτών του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, περιλαμβάνει περίπου 2.000 αντικείμενα, που χρονολογούνται από τον 2^ο αι. π. Χ. έως και τον 17^ο-18^ο αι. Πολλά από αυτά ήταν για δεκαετίες συγκεντρωμένα- πριν από την ίδρυση του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού- στη Ροτόντα, της οποίας η αυλή λειτουργούσε, όπως ίσως θα θυμούνται οι παλαιότεροι, ως «*υπαίθριο μουσείο γλυπτών*».

Ελάχιστα γλυπτά της συλλογής προέρχονται με βεβαιότητα από μνημεία της Θεσσαλονίκης, αρκετά βρέθηκαν σε σωστικές ανασκαφές, σε κατεδαφίσεις σπιτιών ή περιουλλέχθηκαν στους δρόμους και στις γειτονιές της. Τα περισσότερα είναι αρχιτεκτονικά μέλη: βάσεις, κίονες, κιονόκρανα, θωράκια, επιστύλια και γείσα, που ανήκαν κυρίως σε κτήρια της Εκκλησίας. Αυτά, τα τραυματισμένα από το χρόνο μάρμαρα, συχνά αποτελούν και τα μοναδικά κατάλοιπα από χαμένα μνημεία της πόλης.

Ας ξεκινήσουμε λοιπόν από την πρώτη ύλη, το μάρμαρο, υλικό σκληρό, που δύσκολα δαμάζεται από τον τεχνίτη. Κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες στα μεγάλα λατομεία της Μεσογείου, όπως αυτά στην κοντινή Θάσο και στην Προκόννησο, νησί στη θάλασσα του Μαρμαρά, κοντά στην Κωνσταντι-

Θεοδοσιανό κιονόκρανο και βάση κίονα με τα λατομικά σήματα ΓΕ, Θεσσαλονίκη, 5^ο-6^ο αι.. Στο βάθος, ο ναός του Αγίου Δημητρίου σε τοιχογραφία Δ. Καμαράκη. Υπαίθρια έκθεση γλυπτών, αυλή εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Theodosian column capital and base with the quarry marks ΓΕ, Thessaloniki, 5th-6th c. In the background, the Church of Agios Dimitrios in a mural by D. Kamaraki. Open-air sculpture exhibit, courtyard of Museum's educational activities.

νούπολη, συνεχίζουν να εξορύσσουν μάρμαρο και γνωρίζουν μεγάλη ακμή. Τα περισσότερα λατομεία λειτουργούν κάτω από αυστηρό αυτοκρατορικό έλεγχο έως και τους μεσοβυζαντινούς χρόνους. Εκπαιδευμένοι τεχνίτες, οι λατόμοι, βγάζουν το μάρμαρο από τα έγκατα της γης, χρησιμοποιώντας μεθόδους και εργαλεία, παρόμοια με αυτά των αρχαίων και ρωμαϊκών χρόνων. Η αρχική επεξεργασία του αποσπασμένου μαρμάρινου όγκου, γίνεται επιτόπου στα λατομεία, συχνά μάλιστα ως και την τελική μορφή του γλυπτού.

Το Δελτίο Τιμών του Διοκλητιανού, κατάλογος προϊόντων με προκαθορισμένες τιμές πώλησης που εκδίδεται το 301 μ.Χ., μας πληροφορεί ότι κυκλοφορούν 19 είδη μαρμάρου, έγχρωμα και λευκά, σε σχετικά χαμηλές τιμές, στοιχεία που δηλώνουν την αφθονία του μαρμάρου ως πρώτη ύλη στις αρχές του 4^{ου} αι. στην περιοχή της Μεσογείου.

Τον 5^ο-6^ο αι. προκατασκευασμένα γλυπτά μεταφέρονται, δια ξηράς και θαλάσσης από τα λατομεία στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλες πόλεις της Μεσογείου. Μεγάλα αρχιτεκτονικά γλυπτά, όπως κιονόκρανα και βάσεις κιόνων με σήματα, χαραγμένα από τα λατομεία, φτάνουν στη Θεσσαλονίκη για να στολίσουν τους λαμπρούς ναούς που ανεγείρονται στην πόλη.

Στις μεγάλες πόλεις με αδιάλειπτη ιστορική πορεία, όπως η Θεσσαλονίκη, τα εργαστήρια γλυπτικής που υπήρχαν από την αρχαιότητα συνεχίζουν την καλλιτεχνική παραγωγή τους. Ταυτόχρονα η Κωνσταντινούπολη, και πιθανόν η Θεσσαλονίκη, προμηθεύονται έτοιμα έργα από τα φημισμένα εργαστήρια γλυπτικής της Μ. Ασίας.

Την ίδια εποχή, οι αυτοκράτορες στολίζουν τη νέα πρωτεύουσα, τη Νέα Ρώμη- Κωνσταντινούπολη, με διάσημα γλυπτά της ειδωλολατρικής αρχαιότητας, που μεταφέρονται από διάφορα σημεία της αυτοκρατορίας. Τα έργα αυτά είναι σε δημόσια θέα και φαίνεται πως επηρεάζουν τους σύγχρονους γλύπτες. Δυστυχώς λίγα έργα τους σώθηκαν, όπως ο οβελίσκος του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Α΄ (346-395) στον ιππόδρομο της Κωνσταντινούπολης.

Κοσμικά γλυπτά, δηλαδή έργα που δεν σχετίζονται με χώρους λατρείας, αλλά στολίζουν δημόσιους χώρους, ανάκτορα, κήπους και πάρκα, εξακολουθούν να κατασκευάζονται σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ελάχιστα όμως έχουν σωθεί.

Ταυτόχρονα κατασκευάζονται - και σε μεγαλύτερη ποσότητα - γλυπτά χριστιανικού περιεχομένου. Πρόκειται για έργα που κοσμούν κτίρια της Εκκλησίας και ταφικά μνημεία. Σε αυτήν τη μεγάλη κατηγορία ανήκουν άλλωστε και τα περισσότερα γλυπτά της συλλογής του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού.

Ξεφυλλίζοντας το ημερολόγιο και μέσα από την πλούσια συλλογή του Μουσείου μπορούμε να παρακολουθήσουμε τη μετάβαση από το παγανιστικό παρελθόν στη χριστιανική γλυπτική. Η τρισδιάστατη γλυπτική της αρχαιότητας σταδιακά εγκαταλείπεται και διαμορφώνονται νέοι εικαστικοί κώδικες. Τα περίοπτα αγάλματα, στενά συνδεδεμένα με το ειδωλολατρικό παρελθόν, δεν γίνονται πλέον αποδεκτά από την Εκκλησία, καθώς είναι ασύμβατα με το χριστιανισμό.

Μια μικρή ομάδα από γλυπτά της συλλογής σηματοδοτούν τις εικαστικές αναζητήσεις και τη βαθμιαία εγκατάλειψη του ολόγλυφου γλυπτού. Στην ομάδα αυτή συγκαταλέγονται δυο στηρίγματα τραπεζιού (*τραπεζοφόρα*) του 4^{ου} αι. με τον Καλό Ποιμένα και βάθρο του 4^{ου}-5^{ου} αι. με ανάγλυφες γυναικείες μορφές, πιθανόν παγανιστικές προσωποποιήσεις της Ρώμης, της Κωνσταντινούπολης ή της Θεσσαλονίκης.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι δεκατέσσερις ανάγλυφες πλάκες του 5^{ου}-6^{ου} αι. που αποτελούσαν τμήμα κοσμήτη, της ευθύγραμμης ταινίας, που διακοσμούσε εσωτερικά παλαιοχριστιανικό ναό, που υπήρχε κοντά στο λιμάνι της πόλης, στη θέση της σημερινής μεταβυζαντινής εκκλησίας του Αγίου Μηνά.

Οι ανάγλυφες πλάκες, εντοιχισμένες ως τις αρχές του 20^{ου} αι. στο μεταβυζαντινό ναό, διακοσμούνται με ζώα και πτηνά, όπως λιοντάρι, πρόβατο, βόδι, σκύλο, παγώνι, πέρδικα που χωρίζονται μεταξύ τους με γεισίποδες και φύλλα μαλακής άκανθας. Στην απόδοση των θεμά-

των αναγνωρίζουμε παραπάνω από έναν γλύπτη. Έτσι μερικές παραστάσεις διακρίνονται για την απλότητα του σχεδίου τους, ενώ άλλες, όπως τα λιοντάρια, εντυπωσιάζουν με τη δύναμη και το ρεαλισμό τους.

Παρόμοιοι κοσμήτες είναι πολύ σπάνιοι στη γλυπτική του ελλαδικού χώρου αν και στην απόδοση μερικών πτηνών αναγνωρίζονται ομοιότητες με γλυπτά που κοσμούν το ναό του Αγίου Δημητρίου.

Εξέχουσα θέση στην παλαιοχριστιανική γλυπτική της Θεσσαλονίκης –και με ζωντανές ακόμη τις επιρροές από την αρχαιότητα– κατέχουν το τόξο και οι δυο πεσσοί του από το ναό του Αγίου Δημητρίου, που εκτίθενται στην πρώτη αίθουσα της μόνιμης έκθεσης και χρονολογούνται στα τέλη του 6^{ου} αι. Αποτελούν μέρος λαμπρού συνόλου που περιλαμβάνει δυο ακόμη πεσσοί, οι οποίοι βρίσκονται στην Κρύπτη του ναού, και πιθανόν ανάγλυφο τόξο εντοιχισμένο σήμερα στο νάρθηκα μεταβυζαντινής εκκλησίας στην Κασσάνδρεια Χαλκιδικής.

Ο πλούσιος φυτικός και ζωικός διάκοσμος, οι ιπτάμενες μορφές και τα παγώνια, που κοσμούν τα τύμπανα του τόξου, υποδηλώνουν έργο υψηλών προδιαγραφών, αντάξιο του ναού του πολιούχου Αγίου Δημητρίου.

Το σύνολο αποτελεί πιθανόν παραγωγή τοπικού εργαστηρίου γλυπτικής της Θεσσαλονίκης που την εποχή αυτή δημιουργεί και άλλα σπουδαία έργα, όπως τον άμβωνα της Ροτόντας με τις σχεδόν ολόγλυφες μορφές των Μάγων και της ένθρονης βρεφοκρατούσας Παναγίας.

Αρχιτεκτονικά γλυπτά από παλαιοχριστιανικούς ναούς της πόλης αποτελούν ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής του Μουσείου. Με τη λιτότητα, την καθαρότητα των σχεδίων και την ποικιλία τους υποδηλώνουν την ακμή της Θεσσαλονίκης αλλά και την έντονη οικονομική δραστηριότητα της εποχής.

Σε αυτήν τη μεγάλη κατηγορία συμπεριλαμβάνονται μονόλιθοι κίονες, κατασκευασμένοι από ένα κομμάτι μαρμάρου, που σε αντίθεση με τους αρχαίους και σπονδυλωτούς κίονες, είναι αρράβδωτοι με στιλπνή λεία επιφάνεια. Πατούν σε μαρμάρινες βάσεις και ανακρατούν κιονόκρανα που στηρίζουν με τη σειρά τους την ανωδο-

μή του κτιρίου. Οι στρεπτοί κίονες, με στριφτές ραβδώσεις, που λαξεύονται με αρκετή δυσκολία, χρησιμοποιούνται συνήθως στα κιβώρια, τις θολωτές κατασκευές με τέσσερα στηρίγματα που υψώνονται για να αναδείξουν συνήθως τη θέση της Αγίας Τράπεζας μέσα στο ναό.

Μεγάλη ποικιλία παρουσιάζουν κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες και τα κιονόκρανα. Εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται τα γνωστά από την αρχαιότητα ιωνικά κιονόκρανα με τις έλικες, μόνο που τώρα προστίθεται ως επίστεψη το επίθημα, που έχει το σχήμα ανεστραμμένης κολουρης πυραμίδας. Προκύπτει έτσι ένα νέο κιονόκρανο, το σύνθετο ιωνικό, όπου επίθημα και ιωνικό κιονόκρανο λαξεύονται στο ίδιο τεμάχιο μαρμάρου, προκειμένου να αυξηθούν οι αντοχές του γλυπτού και να πατήσει πάνω του με μεγαλύτερη σταθερότητα η ανωδομή του κτίσματος. Σταδιακά ως τον 5^ο-6^ο αι. το επίθημα μεγαλώνει σε όγκο και μοιάζει σαν να συνθλίβει με το βάρος του το ιωνικό τμήμα του κιονοκράνου.

Συνεχίζουν, επίσης, να κατασκευάζονται κορινθιακά κιονόκρανα με μαλακή άκανθα που απλώνεται σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού αλλά και κορινθιάζοντα κιονόκρανα, γνωστά και ως θεοδοσιανά, που ονομάζονται έτσι επειδή ήταν δημοφιλή στα χρόνια του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β' (408-450). Τα θεοδοσιανά κιονόκρανα δουλεύονται με ιδιαίτερη τεχνική: τα φύλλα της άκανθας είναι αιχμηρά, πριονωτά και με τρυπάνι ανοίγονται μικρές οπές. Η αντίθεση που δημιουργείται έτσι με τη βοήθεια του φωτός ανάμεσα στο λευκό μάρμαρο και τη μαύρη σκοτεινή οπή, αντικαθιστά σε μεγάλο βαθμό την πολυχρωμία και τα έγχρωμα μάρμαρα που ήταν ιδιαίτερα αγαπητά κατά τη ρωμαϊκή εποχή.

Στη διάτρητη τεχνική το διακοσμητικό θέμα αναδεικνύεται σαν δαντέλα και μοιάζει να αποσπάται από τον όγκο του κιονοκράνου. Χαρακτηριστικά έργα με διάτρητη τεχνική είναι δυο όμοια κιονόκρανα που κοσμούσαν άγνωστο ναό της πόλης από τα οποία το ένα μετατράπηκε σε λεκάνη περιρραντηρίου.

Τα παραπάνω κιονόκρανα συνυπάρχουν με άλλα είδη, όπως αυτά με τα ανεμιζόμενα φύλλα, τα δίζωνα, και

τα πτυχωτά που σώζονται ακόμη και σήμερα στη θέση τους στην Αχειροποίητο, στον Άγιο Δημήτριο και στην Αγία Σοφία, ναοί της πόλης που λειτουργούν ως ζωντανά μουσεία γλυπτικής.

Σταδιακά, το κορινθιακό κιονόκρανο και οι παραλλαγές του χάνουν την πλαστικότητά τους, και από τον 6^ο -7^ο αι. αρχίζει να επικρατεί το τεκτονικό κιονόκρανο, του οποίου το συμπαγές σχήμα είναι πιο ανθεκτικό στα υπερκείμενα βάρη. Με σχηματοποιημένο ανάγλυφο διάκοσμο, και σπάνια εγχάρακτο, το τεκτονικό κιονόκρανο εξελίσσεται στο κατεξοχήν κιονόκρανο των βυζαντινών χρόνων.

Στα παλαιοχριστιανικά γλυπτά συμπεριλαμβάνεται, επίσης, μεγάλος αριθμός από θωράκια, τις μαρμάρινες πλάκες, που χωρίζουν τα κλίτη, διαχωρίζουν το Ιερό από τον υπόλοιπο ναό με το χαμηλό, την εποχή εκείνη, τέμπλο ή κοσμοούν τα υπερώα του ναού. Τα θωράκια φέρουν διακόσμηση άλλοτε μόνο στη μία όψη και άλλοτε και στις δύο (αμφίγλυφα) ανάλογα με τη θέση που είναι τοποθετημένα. Τα διακοσμητικά τους θέματα, παρμένα από την αρχαιότητα: ανθέμια, μαϊάνδροι, αστράγαλοι, συνυπάρχουν με τα νέα χριστιανικά, όπως ο σταυρός, το χριστόγραμμα, η κληματίδα και πουλιά που πίνουν νερό της Ζωής, θέμα που συμβολίζει το μυστήριο του βαπτίσματος. Αγαπητά είναι και τα γεωμετρικά σχήματα, όπως ο ρόμβος που εγγράφεται σε ορθογώνιο, θέμα που προέρχεται από τη διακόσμηση των ξύλινων επίπλων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το λεγόμενο δίδυμο θωράκιο, πλάκα μεγάλου μήκους, κατασκευασμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να δίνει την εντύπωση ότι πρόκειται για δύο συνενωμένα θωράκια με όμοια διακόσμηση. Μοναδική ίσως είναι η περίπτωση του δίδυμου θωρακίου του 5^{ου}-6^{ου} αι. από το ναό της Αγίας Σοφίας που εντοιχίζεται και δέχεται μεταγενέστερη αιογραφία αλλάζοντας ρόλο και θέση μέσα στο ναό.

Σπάνια είναι στη Θεσσαλονίκη τα διάτρητα θωράκια, φολιδωτά, ή χιαστί, που εξαιτίας της κατασκευής τους σώθηκαν ελάχιστα. Απεικονίζονται ωστόσο σε ταφικές τοιχογραφίες της πόλης.

Ιδιαίτερη ομάδα γλυπτών αποτελεί ο εκκλησιαστικός εξοπλισμός σε μαρμάρινα έπιπλα, όπως ο άμβωνας, η Αγία Τράπεζα και τα μαρμάρινα κιβωτίδια, που περιέχουν λειψανοθήκες με ιερά λείψανα και τοποθετούνται στο εγκαίνιο, κάτω από την Αγία Τράπεζα, για τον καθγιασμό του ναού.

Ο άμβωνας, από το ρήμα αναβαίνω, είναι ο υπερυψωμένος εξώστης που χρησιμεύει στην ανάγνωση των Ευαγγελίων και των Ψαλμών και κατέχει σπουδαίο ρόλο σε θρησκευτικές εορτές, όπως η Ύψωση του Τιμίου Σταυρού και η Κυριακή της Ορθοδοξίας αλλά και σε λαμπρές τελετές, όπως η στέψη των αυτοκρατόρων. Είναι άλλοτε μονόλιθος, με μια κλίμακα ανόδου με σκαλοπάτια, όπως ο άμβωνας της Αχειροποίητου, του Αγίου Μηνά και της Αγίας Σοφίας και άλλοτε περίτεχνος με δυο κλίμακες ανόδου. Στη δεύτερη και πιο σπάνια ομάδα ανήκουν ο ριπιδίοσχημος, σε σχήμα δηλαδή βεντάλιας, άμβωνας της Ροτόντας, που σήμερα βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Κωνσταντινούπολης, ο άμβωνας από τη βασιλική Α΄ της Νέας Αγχιάλου Βόλου και ο άμβωνας της βασιλικής κοντά στο Μουσείο των Φιλίππων Καβάλας.

Ο μεγαλοπρεπής άμβωνας των Φιλίππων του 6^{ου} αι., αποτελούμενος από μια υπερυψωμένη εξέδρα διακοσμημένη με κόγχες στο κάτω μέρος της, είναι κατασκευασμένος από λευκό, χοντρόκοκκο μάρμαρο που εξορύχτηκε από λατομείο της γειτονικής Θάσου. Κατά τη διάρκεια των καταστρεπτικών σεισμών του 7^{ου} αι., που συγκλονίζουν Φιλίππους και Θεσσαλονίκη, καταρρέει και –αναστηλωμένος πλέον– εκτίθεται στην πρώτη αίθουσα της μόνιμης έκθεσης.

Αρχιτεκτονικά γλυπτά και εκκλησιαστικά έπιπλα φαίνεται πως εξάγονται από την Κωνσταντινούπολη και άλλα περιφερειακά κέντρα σε διάφορες πόλεις της Μεσογείου, όπως μας δείχνουν ναυάγια πλοίων με φορτίο γλυπτών. Ενδείξεις για το εμπόριο και τη διακίνηση γλυπτών στη Μεσόγειο θάλασσα εμπεριέχονται επίσης στη «Διήγηση των θαυμάτων του Αγίου Δημητρίου», στους πανηγυρικούς λόγους που εκφωνήθηκαν κατά την εορτή του Αγίου, και χρονολογούνται στα τέλη 6^{ου}- αρχές

7^{ου} αι. Σε ένα από τα θαύματά του αναφέρεται η απρόσμενη άφιξη εμπορικού πλοίου με μάρμαρα για την αποπεράτωση ναού στην Καρχηδόνα, περιστατικό που εικονογραφείται γλαφυρά και σε φορητή εικόνα του 19^{ου} αι. της συλλογής του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού.

Κατά τους σκοτεινούς αιώνες (7^{ου}-μέσα 9^{ου} αι.), που ονομάστηκαν έτσι λόγω των ελάχιστων πληροφοριών που έχουμε για την περίοδο, η έλλειψη στοιχείων διαφαίνεται και στην τέχνη. Η καλλιτεχνική παραγωγή μειώνεται, το ίδιο και η ποιότητα, που μετατρέπεται σε κακότεχνη, αδέξια και μιμείται παλαιότερα θέματα με τρόπο σχηματοποιημένο και αφαιρετικό. Τα γλυπτά της εποχής αυτής θεωρούνται, ωστόσο, πολύ σημαντικά λόγω της σπανιότητάς τους.

Η μεσοβυζαντινή περίοδος (9^{ου}-12^{ου} αι.), που σηματοδοτεί την ακμή και τη λάμψη της βυζαντινής αυτοκρατορίας με τις δυναστείες των Μακεδόνων και των Κομνηνών, διακρίνεται για το πλούσιο θεματολόγιο της και αντιπροσωπεύεται στη συλλογή του Μουσείου με αξιόλογα έργα. Φαίνεται, ωστόσο, πως την περίοδο αυτή μειώνεται η ποσότητα του μαρμάρου που χρησιμοποιείται στους ναούς, σε σχέση με τον πλούσιο διάκοσμο των παλαιοχριστιανικών βασιλικών. Εξακολουθούν, όμως, να παράγονται κιονόκρανα, γείσα και θωράκια.

Μια ιδιαίτερη κατηγορία γλυπτών που εμφανίζεται με μεγάλη συχνότητα είναι οι πλάκες ψευδοσαρκοφάγων. Πρόκειται για ανάγλυφες πλάκες που επενδύουν εξωτερικά τάφους. Έχουν ορθογώνιο σχήμα και σχετικά χαμηλό ύψος, σε σχέση με το μεγάλο μήκος τους, στοιχείο που τις διαχωρίζει από άλλες ανάγλυφες πλάκες και θωράκια.

Το πιο πρώιμο παράδειγμα τέτοιου χριστιανικού τάφου είναι η πλάκα ψευδοσαρκοφάγου που χρονολογείται λίγο μετά την Εικονομαχία, στα τέλη του 9^{ου} αι., και κοσμεύεται με τοξοστοιχία με στρεπτούς και ραβδωτούς κίονες, κάτω από την οποία λαξεύονται σταυροί σε βαθμιδωτή βάση και αετοί.

Η πλάκα αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς διαώζει υπολείμματα κηρομαστίχης. Πρόκειται για τεχνι-

κή που βρίσκει διάδοση τους επόμενους, κυρίως, αιώνες, σύμφωνα με την οποία αρχικά χαράσσεται το σχέδιο στην επιφάνεια του μαρμάρου, στη συνέχεια, αφαιρείται το βάθος και προστίθεται κηρομαστίχη, ειδικό μείγμα από λειωμένο κερί, μαρμαρόσκονη, φυσική μαστίχα και χρώμα, συνήθως μαύρο, κόκκινο και πιο σπάνια μπλε και πράσινο.

Κατά τον 10^ο αι. εμφανίζεται στην Κωνσταντινούπολη ένα νέο εικαστικό είδος, με καταγωγή από τις ανάγλυφες επιτύμβιες πλάκες της αρχαιότητας. Πρόκειται για λατρευτικές, ανάγλυφες εικόνες ιερών προσώπων. Έχουν συνήθως ορθογώνιο σχήμα, σχετικά μεγάλο μέγεθος και τοποθετούνται στα ανατολικά του Ιερού Βήματος, σε προσκυνητάρια, σε εισόδους ναών και κοσμηκών κτιρίων αλλά και σε πλατείες, κρήνες και πύλες τειχών. Κατά τον 10^ο-11^ο αι. ιδιαίτερη διάδοση γνωρίζει η παράσταση της όρθιας, δεόμενης Παναγίας. Εργαστήρια γλυπτικής στην πρωτεύουσα, την Κωνσταντινούπολη, και πιθανόν, στη Θεσσαλονίκη στον 11^ο-12^ο αι. παράγουν τέτοιες ανάγλυφες εικόνες, μερικές από τις οποίες μεταφέρονται στη Βενετία με την 4^η Σταυροφορία και την Άλωση του 1204.

Αρκετές από αυτές τις εικόνες με τις δεόμενες μορφές, συνδέονται με τόπους αγιάσματος και έτσι ερμηνεύονται οι οπές που φέρουν στις ανοιχτές παλάμες τους. Στη συλλογή του Μουσείου ανήκουν δύο ανάγλυφες εικόνες του 11^{ου} αι. με δεόμενες μορφές, που αντιπροσωπεύουν δυο διαφορετικά καλλιτεχνικά ρεύματα: το κλασικό, που αποτυπώνεται στη δεόμενη εικόνα της, δυστυχώς, ακέφαλης Παναγίας και το αντικλασικό, επαρχιακό που συναντάται στη δεύτερη μαρμαρίνη εικόνα της Παναγίας ή την, κατά άλλους μελετητές, μυροβλύτρια Αγία Θεοδώρα, που έζησε και πέθανε τον 9^ο αι. στη Θεσσαλονίκη.

Η πρώτη εικόνα της Παναγίας –που βρέθηκε τυχαία το 1926– κοντά στο ναό του Προφήτη Ηλία στην Άνω Πόλη, θεωρείται ένα από τα ωραιότερα παραδείγματα της βυζαντινής γλυπτικής. Οι ανάλαφρες, ασύμμετρες πτυχωσεις του ρούχου, κάτω από το οποίο διαγράφεται

ο όγκος του σώματος, θυμίζουν έργα γλυπτικής της κλασικής αρχαιότητας.

Η δεύτερη εικόνα, εντοιχισμένη ως τις αρχές του 20^{ου} αι. στο μεταβυζαντινό ναό της Υπαπαντής, απεικονίζεται άλλωστε και σε ταχυδρομικά δελτάρια της εποχής, ήταν αρχικά τοποθετημένη κοντά σε αγίασμα, σε ιερό χώρο με φυσική πηγή νερού. Η συνήθεια να παριστάνουν την Παναγία να αναβλύζει αγιασμένο νερό συνδέεται με την ιδιότητά της ως πηγή της ζωής, εικονογραφικό θέμα που αποκρυσταλλώνεται αργότερα ως η Παναγία-Ζωοδόχος Πηγή σε φορητές εικόνες και χαρακτηριστικά. Η εικόνα με τη στιβαρή μορφή της δεόμενης –σε αντίθεση με την προηγούμενη– χαρακτηρίζεται για το γραμμικό και επίπεδο ανάγλυφό της.

Οι μαρμάρινες εικόνες με τις δεόμενες ιερές μορφές συνυπάρχουν με πραγματικά και μυθολογικά ζώα παρμένα από τον κόσμο της Ανατολής, όπως σειρήνες, γρύπες, λιοντάρια που επιτίθενται σε ελάφια. Τα θέματα αυτά, που μερικές φορές αποδίδονται με δραματικό τόνο και ιδιαίτερη ζωντάνια, συχνά έχουν αποτροπαϊκό χαρακτήρα.

Από τον 11^ο αι. το σχέδιο στα γλυπτά χαρακτηρίζεται από εκλεπτυσμένη κομψότητα. Το μάρμαρο, δουλεμένο σαν αραβούργημα, υποδηλώνει τις επιρροές που δέχτηκε ο γλύπτης από τους γειτονικούς λαούς Πέρσες και Άραβες, με τους οποίους ήρθε σε επαφή κατά τον 9^ο-10^ο αι. Γεωμετρικά και φυτικά μοτίβα με παρεμβολόμενους σταυρούς, απλούς, φυλλοφόρους ή Αναστάσεως –με δυο οριζόντιες κεραίες– σε συνδυασμό με την τεχνική του χαμηλού αναγλύφου, προσδίδουν στη σκληρή ύλη του μαρμάρου την κομψότητα και τη χάρη κεντήματος. Το στυλιζαρισμένο ανάγλυφο και η μίμηση από τα υφάσματα διαφαίνεται σε γλυπτά όπου το πτέρωμα και το τρίχωμα των ζώων αποδίδονται με εγχαράξεις ή κηλίδες, όπως οι βελονιές στο κεντημένο ύφασμα.

Ο καλλιτέχνης του μαρμάρου, ο γλύπτης, όπως άλλωστε και στις άλλες μορφές της βυζαντινής τέχνης, αυτή την εποχή εξακολουθεί να παραμένει ανώνυμος. Ενδιαφέρουσα εξαίρεση στην ιστορία της βυζαντινής γλυπτι-

κής αποτελούν οι μάστοροι-μαρμαράδες, όπως ο *Νικήτας μαρμαράς* τον 11^ο αι. από τη Μάνη και ο *Μαΐστρος ο Κόητος* το 12^ο αι. από τη Νάξο.

Κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο (13^{ος}-15^{ος} αι.) και ήδη από τον 12^ο αι. εμφανίζεται ένα ρεύμα επιστροφής σε κλασικά θέματα της αρχαιότητας με μυθολογικά θέματα και συνθέσεις με φανταστικά ζώα. Οι τεχνικές εκτέλεσης του αναγλύφου είναι η επιπεδόγλυφη, γνωστή και με το γαλλικό όρο *champlevée*, με τη χρήση ένθετης κηρομαστίχης που συναντήσαμε ήδη από τον 9^ο αι.

Στο ομφάλιο του 13^{ου} αι., την κυκλική πλάκα δαπέδου από το ναό της Αγίας Σοφίας στην Τραπεζούντα του Πόντου, που μετέφεραν ως κειμήλιο πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία στη Θεσσαλονίκη το 1924, διακρίνονται ακόμα τα ίχνη από την κηρομαστίχη που πρόσθεσε ο γλύπτης (σελ. 19). Η επίπεδη επιφάνεια του γλυπτού σε συνδυασμό με την κηρομαστίχη μοιάζει περισσότερο με ζωγραφική σε μάρμαρο και το αισθητικό αποτέλεσμα θυμίζει την τεχνική *opus sectile*, με τα συναρμοσμένα πολύχρωμα μάρμαρα των ρωμαϊκών και παλαιοχριστιανικών χρόνων.

Η σύντομη περίοδος της Λατινοκρατίας (1204-1223) δε φαίνεται να επιδρά στη γλυπτική της Θεσσαλονίκης, τουλάχιστον τόσο, όσο στη νότια Ελλάδα.

Λίγα είναι και τα γλυπτά της παλαιολόγειας περιόδου (13^{ος}-15^{ος} αι.), που σημαδεύτηκε από την οριστική κατάκτηση της πόλης το 1430 από τους Οθωμανούς. Η δύσκολη οικονομική κατάσταση περιορίζει την πολυτελή μαρμάρινη διακόσμηση. Ο γλυπτός διάκοσμος στο εσωτερικό των ναών είναι λιγιστός και περιορίζεται στο τέμπλο, στα προσκυνητάρια και στα θυρώματα.

Κάποια γλυπτά έργα εξακολουθούν, ωστόσο, να εκτελούνται στη Θεσσαλονίκη με χορηγία των Παλαιολόγων, της τελευταίας δυναστείας που κυβέρνησε την αυτοκρατορία και ήταν στενά συνδεδεμένη με την πόλη. Την παρουσία των Παλαιολόγων και τη μέριμνά τους για τη Θεσσαλονίκη υποδηλώνει και το επιστύλιο με μονόγραμμα της δυναστείας που εκτίθεται στην αίθουσα 7 του Μουσείου. Τα λιγιστά γλυπτά της εποχής κοσμού-

νται με γεωμετρικά θέματα όπως συμπλεκόμενους κύκλους, ψαθωτά πλέγματα και φυτικά κοσμήματα που αλληλοσυμπλέκονται δημιουργώντας αραβουργηματικά σχέδια σε συνδυασμό με το θέμα του σταυρού.

Την εποχή αυτή επανεμφανίζεται το ενδιαφέρον για την απεικόνιση της ανθρώπινης μορφής, πιο έντονο στην πρωτεύουσα, και λιγότερο στην επαρχία. Η τάση αυτή αντιπροσωπεύεται με την ημιτελή εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα και την ανάγλυφη εικόνα του στυλιτησίου Δαβίδ, που απεικονίζεται, όρθιος σε στάση δέησης, σε σπάνιο εικονογραφικό τύπο.

Στους ναούς της εποχής το μάρμαρο συχνά είναι ξαναχρησιμοποιημένο από παλαιότερα κτίρια, ενώ αρχίζει να χρησιμοποιείται ο γύψος και το ξύλο. Σταδιακά, η μαρμαρογλυπτική αντικαθίσταται από τη ξυλογλυπτική, που είναι φθηνότερη, το υλικό άλλωστε είναι σε αφθονία και δουλεύεται πιο εύκολα. Η αλλαγή αυτή πιθανόν να οφείλεται και σε επίδραση της οθωμανικής ξυλογλυπτικής, η οποία την περίοδο αυτή γνωρίζει μεγάλη άνθηση.

Κατά την παλαιολόγεια περίοδο η ζωγραφική αναβαθμίζεται ενώ αντίθετα η γλυπτική σταδιακά ατονεί. Η μετάβαση από το ένα υλικό στο άλλο υποδηλώνεται εύγλωττα στο σπασμένο παλαιοχριστιανικό, κορινθιακό κιονόκρανο που επαναχρησιμοποιήθηκε στον Άγιο Νικόλαο Ορφανό, ναό του 14^{ου} αι., συμπληρώθηκε με ξύλο, και βάφτηκε σε αποχρώσεις των τοιχογραφιών που το πλασιώνουν, αποτελώντας ενδεικτικό παράδειγμα λύσεων και τάσεων στην τέχνη.

Για τους ελάχιστους ναούς που χτίζονται ή επισκευάζονται στη Θεσσαλονίκη κατά την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας, η ακμαία χριστιανική κοινότητα του 18^{ου}-19^{ου} αι. επιλέγει κομμάτια του ένδοξου παρελθόντος και τα ενσωματώνει στα κτίρια, όπως τα κιονόκρανα που ακόμη και σήμερα κοσμούν το πρόπυλο του μεταβυζαντινού ναού του Αγίου Μηνά. Τα εναπομείναντα γλυπτά από τους ναούς του παρελθόντος μετατρέπονται έτσι σε φορέα ιδεολογίας της χριστιανικής κοινότητας της οθωμανικής, ακόμα, Θεσσαλονίκης.

Σήμερα, το 2013, το βλέμμα του περαστικού σταματά ευχάριστα- ίσως και με απορία- στη θέα ενός κομματιού του παρελθόντος της πόλης εντοιχισμένου με ευαισθησία σε κάποια εκκλησία της Θεσσαλονίκης.

Στους επισκέπτες του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, που περιδιαβαίνουν τις αίθουσές του και αντικρίζουν τον πλούτο του μαρμάρου και τη σταδιακή του μείωση, αλλά και στους αναγνώστες του ημερολογίου, προτείνουμε ένα ταξίδι στο χρόνο. Ένα ταξίδι στις αισθητικές αναζητήσεις και προτιμήσεις ενός πολιτισμού, του βυζαντινού, όπως εκφράστηκαν σε έργα φτιαγμένα από μάρμαρο.

Αντιγόνη Τζιτζιμπάση
αρχαιολόγος
Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

“Made of marble...”

Sculptures from the Collection of the Museum of Byzantine Culture

The art of sculpture, known largely through the masterpieces of antiquity, continued to evolve during the Christian era, proceeding apace above all with the pursuits of Byzantine architecture and creating significant works.

The large sculpture collection of the Museum of Byzantine Culture includes around 2,000 objects dating from the 2nd century BC to the 17th-18th century of our own era. For decades before the establishment of the Museum of Byzantine Culture, many of these works were gathered in the Rotunda, whose courtyard operated as an “*outdoor sculpture museum*”, as the older generation will recall.

Very few of the collection’s sculptures are known to have come from the monuments of Thessaloniki. A considerable number were found in rescue excavations and house demolitions, or were collected along the city’s streets and in its neighborhoods. Most are architectural members: bases, columns, column capitals, closure slabs, cornices, and architraves that belonged for the most part to church buildings. These marbles, having suffered the depredations of time, are often the sole remains from lost monuments in the city.

We begin with the raw material, marble, a hard substance difficult for artisans to master. During the first Christian centuries in large Mediterranean quarries like that on nearby Thasos and on Proconnesus, an island in the Sea of Marmara near Constantinople, the extraction of marble continued and flourished. Most of the quarries operated under strict imperial control un-

Παγώνι ραμφίζει άνθος. Λεπτομέρεια από το ανάγλυφο τόξο, Άγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης, τέλη 6ου αι.

Peacock pecking at flower. Detail from the relief arch, Agios Dimitrios, late 6th c.

til the Middle Byzantine period. Trained artisans, the quarry-workers, removed the marble from the depths of the earth using methods and tools similar to those used in Greek and Roman times. The initial working of the detached mass of marble was done onsite in the quarries, and indeed frequently attained its final sculptural form there.

The Diocletian Price Edict, a list of products with fixed sale prices issued in 301 AD, tells us that 19 types of colored and white marble were circulating at relatively low prices, evidence that indicates the abundance of marble as a raw material in the early 4th century Mediterranean.

During the 5th and 6th centuries, prefabricated sculptures were transported over land and by sea from quarries in Constantinople and other Mediterranean cities. Large architectural sculptures such as column capitals and the bases of columns with masons' marks incised from the quarries arrived in Thessaloniki to adorn the splendid churches being built in the city.

In large cities with uninterrupted histories like Thessaloniki, the sculpture workshops that had existed in antiquity continued their artistic production. At the same time Constantinople –and probably, Thessaloniki– procured finished works from the renowned workshops of Asia Minor.

During the same period, the emperors adorned the new capital, the “New Rome” –Constantinople– with famous sculptures from pagan antiquity transported from various points in the empire. These works were on public view and appear to have influenced contemporary sculptors. Unfortunately, few works such as the obelisk of the Emperor Theodosius I (346-395) in the Hippodrome of Constantinople have survived.

Decorative sculptures, that is, works not connected with places of worship but which adorned public spaces, palaces, gardens, and parks, continued to be produced throughout the entire Byzantine imperial age, but very few of these are preserved.

At the same time, sculptures with a Christian content were being created, and in larger numbers. These were works that adorned church buildings and funerary monuments. Most of the sculptures in the Museum of Byzantine Culture's collection belong to this sizable category.

Paging through the desk-diary and perusing the rich collection of the Museum, we can follow the transition from the pagan past to Christian sculpture. The three-dimensional sculpture of antiquity was gradually abandoned as new artistic codes were formulated. Sculptures in the round, closely connected with the pagan past, were no longer accepted by the Church, since they were incompatible with Christianity.

A small group of sculptures from the collection indicate artistic concerns and the gradual abandonment of sculpture in the round. This group includes two 4th century table supports (*trapezofora*) with the Good Shepherd and a 4th-5th century base with female relief figures, probably pagan personifications of Rome, Constantinople, or Thessaloniki.

Also of particular interest are fourteen relief plaques dating to the 5th-6th century that formed part of a cornice, the linear band that decorated the interior of an Early Christian church near the city's port, at the site where the Post-Byzantine Church of Agios Minas is found today.

These relief plaques, built into the walls of this Post-Byzantine church until the early 20th century, were decorated with animals and birds, including a lion, sheep, ox, dog, peacock, and partridge separated from each other by dentils and soft acanthus leaves. We can recognize the hand of more than one sculptor in the rendering of motifs. Thus, some scenes are distinguished by their linear simplicity, while others like the lions are impressive by virtue of their power and realism.

Similar cornices are very rare in the sculpture of the Greek world, though in the rendering of some of the birds one can recognize similarities to the sculptures that decorate the Church of Agios Dimitrios.

The late 6th century arch and two piers from the Church of Agios Dimitrios – still displaying living influences from antiquity– on exhibit in the first gallery of the permanent exhibition occupy a preeminent place in the Early Christian sculpture of Thessaloniki. They formed part of the impressive composition that included another two piers in the church crypt and probably a relief arch which is now built into the narthex of a Post-Byzantine church in Kassandreia (Chalkidiki).

The rich floral and animal decoration, the flying figures and the peacocks that adorn the drums of the arch suggest a work executed to the high specifications worthy of the church belonging to the city's patron saint.

The entire group was probably produced by a local Thessaloniki sculpture workshop which created other important pieces during the same period, including the *ambo* (pulpit) of the Rotunda with its nearly fully-sculpted figures of the Magi and a Virgin enthroned with the Christ Child (*Vrefokratousa*).

It is architectural sculptures from the city's Early Christian churches, however, which form the greater part of the Museum's collection. Their simplicity, clarity of design, and variety suggest both Thessaloniki's prosperity as well as the intensive building activity characteristic of this age.

This large group of sculptures includes monolithic columns made from a single block of marble, which in contrast to ancient and modular columns consisting of drums were unfluted with a polished, smooth surface. Resting on marble bases, they held up column capitals which in turn supported the building's superstructure. Spiral columns with twisted fluting, which were quite difficult to carve, were used on *ciboria*, the domed structures with four supports that normally highlighted the place of the Holy Altar within the church.

Column capitals also present great variety during the early Christian centuries. The Ionic columns with volutes known from antiquity continued in use, except that the impost block as finial was now added in the shape of an

inverted truncated pyramid. Thus a new column capital resulted, the composite Ionic capital, where impost block and capital were carved from the same block of marble in order to increase the sculpture's tensile strength and support the building's superstructure with greater stability. During the 5th and 6th centuries, the impost block gradually increased in mass, appearing to overwhelm the Ionic part of the capital with its weight.

Corinthian column capitals also continued to be made, with a soft acanthus extending over the entire surface of the sculpture, as did Corinthianizing capitals, also known as "Theodosian", thus named because they were popular during the reign of the Emperor Theodosius II (408-450). Theodosian column capitals were worked with a special technique: the acanthus leaves are pointed and serrated, with small holes opened by a drill. The contrast thus created with the aid of light between the white marble and its dark black apertures largely replaced the polychromy and colored marbles that were especially popular in the Roman period.

In the perforated technique the decorative motif emerged like lacework, appearing detached from the volume of the column capital. Two typical works illustrating this technique are the identical column capitals that adorned some unknown church in the city, one of which was converted into a fountain basin.

The above column capitals coexisted with other types like those with fluttering leaves, two-zone capitals, and folded capitals still preserved *in situ* in Acheiropoietos, Agios Dimitrios, and Agia Sofia, city churches that function as living sculpture museums.

The Corinthian column capital and its variants gradually lost their plasticity, and during the 6th and 7th centuries the cubic column capital prevailed. Its solid form was more resistant to superimposed weights. With its stylized relief decoration, only rarely incised, the cubic capital developed into the Byzantine capital *par excellence*.

Early Christian sculptures also include a large number of closure slabs, the marble plaques that divided aisles

from one another, separated the sanctuary (altar) from the rest of the nave with what was at that time a low templon (altar screen), or adorned the church's galleries. Closure slabs were sometimes decorated on one face and sometimes on both (bifacial), depending on where they were set. Decorative motifs from antiquity (palmettes, maeanders, and bead-and-reel) coexisted with new Christian motifs such as the cross, the Chi-Rho (☩), the vine, and birds drinking the water of Life, a theme symbolizing the sacrament of baptism. Geometric shapes such as the lozenge inscribed in a rectangle, a motif originating from the decoration of wooden furniture, were also popular.

Particularly interesting is the so-called "twin closure slab", an elongated plaque made in such a fashion as to give the impression that it was made of two joined slabs with identical decoration. The case of a twin slab from the Church of Agia Sofia (5th-6th c.), which was built into a wall and received a later icon painting, thus changing both its role and its position within the church, is perhaps unique.

Perforated, fish scaled and cross-shaped closure slabs are rare in Thessaloniki; due to their construction technique, only a very few of these have been saved. They are however depicted on the city's funerary murals.

A special group of sculptures consists of ecclesiastical furnishings made of marble, including the *ambo* (pulpit), Holy Altar, and the small marble boxes for reliquaries containing the sacred relics that were placed beneath the Holy Altar at a church's inaugural consecration.

The *ambo* (from the verb ἀναβαίνω, "to ascend") was the elevated balcony used for the reading of the Gospels and Psalms. It played an important role in religious celebrations such as the Exaltation of the Holy Cross and the Feast (Sunday) of Orthodoxy as well as in magnificent rituals like the crowning of emperors. Sometimes it was monolithic with a stepped staircase, like those in Acheiropoietos, Agios Minas, and Agia Sofia, while at other times it was more elaborate, with two staircases. The fan-shaped *ambo* of the Rotunda, today in the Archaeologi-

cal Museum of Constantinople, and those from Basilica A at Nea Achialos (Volos) and the basilica near the Museum of Philippi (Kavala) belong to this second and rare category.

The magnificent 6th century pulpit of Philippi, consisting of a raised platform decorated with niches below, was made of coarse-grained white marble mined from the quarries on neighboring Thasos. It collapsed in the destructive 7th century earthquakes that shook both Philippi and Thessaloniki. Now restored, it is displayed in the first gallery devoted to the Museum's permanent collection.

Architectural sculptures and ecclesiastical furnishings appear to have been exported from Constantinople and other peripheral centers to various Mediterranean cities, as shipwrecks carrying cargoes of sculpture demonstrate. Evidence for the trade and traffic in sculpture around the Mediterranean Sea is also found in the "Narrative of the Miracles of Saint Dimitrios" in the late 6th and early 7th century panegyrics delivered during the Saint's feast. One of the Miracles mentions the unexpected arrival of a commercial ship with marbles for the completion of the church in Carthage, an incident vividly depicted on a 19th century portable icon in the Museum of Byzantine Culture's collection.

During the dark centuries (7th-9th c.), called thus due to the absence of available evidence, an absence also reflected in art. Artistic production decreased, as did quality, which became tasteless and clumsy, imitating earlier motifs in a stylized and abstract manner. Nevertheless, sculptures of this period are considered very important by virtue of their rarity.

The Middle Byzantine period (9th-12th c.), which marked the high point and splendor of the Byzantine Empire with the Macedonian and Komnenian dynasties, is distinguished for its rich thematic repertoire and is represented in the Museum's collection by notable works. But it would seem that during this period the amount of marble employed on churches decreased vis-à-vis the

abundant decoration on Early Christian churches. Column capitals, cornices, and closure slabs continued in production, however.

A special category of sculptures that appear with great frequency are the plaques of pseudo-sarcophagi. These were relief plaques which served as the exterior revetments for tombs. They are rectangular in shape and of relatively low height in relation to their considerable length, a feature which differentiates them from other relief plaques and closure slabs.

The earliest example of such a Christian tomb is the plaque from a pseudo-sarcophagus dated to shortly after the Iconomachy (late 9th c.), which is decorated with a portico of spiral and fluted columns beneath which were carved crosses atop a stepped base and eagles.

This plaque is of particular interest since it preserves remains of wax and mastic gum. This technique, which spread during the centuries that followed, involved the design being initially etched on the marble surface, followed by the removal of the background and then the addition of wax and mastic, a special mixture of melted wax, marble dust, natural mastic and colors – normally black and red, more rarely blue and green.

In the 10th century a new genre descended from ancient funerary reliefs appeared in Constantinople, namely devotional relief icons of holy personages. Normally rectangular in shape and relatively large in size, they were set up in the eastern part of the Sanctuary on iconstands, at the entrances to churches and secular buildings, in public squares, and on fountains and the gates of walls. During the 10th and 11th centuries, the scene of the Virgin “*orans*” (praying) was especially widespread. During the 11th and 12th centuries, workshops in the capital of Constantinople and probably in Thessaloniki produced such relief icons, some of which were taken to Venice with the Fourth Crusade and Fall of Constantinople in 1204.

A substantial number of these icons with praying figures are connected with holy water sites and this is how

the openings in the figures’ open palms are interpreted. There are two 11th century relief icons with praying figures, each representing a different artistic movement: the classical, which is reflected in the icon of the unfortunately headless Virgin, and the anti-classical, provincial style found on the second marble icon of the Virgin or according to other scholars, of Agia Theodora *myrovlytria* (“myrrh-gushing”), who lived and died in 9th century Thessaloniki.

The first icon of the Virgin, found by chance in 1926 near the Church of Profitis Ilias in Ano Poli, is considered one of the loveliest examples of Byzantine sculpture. The light, asymmetrical folds of her garment, beneath which the outline of her body appears, recall sculptural works of classical antiquity.

The second icon, built into the walls of the Post-Byzantine Church of Ypapanti until the early 20th century, and also depicted on postcards of the era, was originally set near a source of holy water in a sacred area with a natural water source. The practice of depicting the Virgin gushing forth holy water is connected with her attribute as the source of life, an iconographic theme later crystallized as the Virgin-Zoodochos Pigi (“the Life-giving Fount”) on portable icons and engravings. In contrast to the previous example, this icon with its robust figure of the Virgin *orans* is characterized by its flat linear relief.

The marble icons with holy figures in prayer coexisted with real and mythological animals taken from the East like sirens, griffins, and lions attacking deer. These motifs, which were sometimes depicted dramatically and quite vividly, frequently had an apotropaic character.

In the 11th century, sculptural drafting began to be characterized by a refined elegance. The marble, worked like an arabesque, suggests influences on the sculptor from the neighboring Persians and Arabs, with whom the Byzantines were in contact during the 9th and 10th centuries. Geometric and vegetal motifs with interspersed crosses –simple, foliate, or Resurrection– with two hori-

zontal arms, in combination with the low relief technique, lent the hard marble the elegance and grace of embroidery. Stylized relief and imitation of textiles appears in sculptures where the foliage and fur of animals is rendered with grooves or spots, like stitches on an embroidered fabric.

As in other forms of Byzantine art, the marble artist –the sculptor– continued to remain anonymous during this age. Interesting exceptions in the history of Byzantine sculpture are artisan-masons like the 11th century *marble-worker Nikitas* (*ο Νικήτας μαρμαράς*) from Mani, or the 12th century *Master Koetos* (*ο Μαΐστορος ο Κόητος*) from Naxos.

Beginning from the 12th century and throughout the Late Byzantine period (13th-15th c.), a movement to return to ancient classical motifs appeared, featuring with mythological motifs and compositions with fantastic creatures. The techniques for executing relief included *champlevé*, with the use of inlaid gum and mastic already encountered in the 9th century.

On the 13th century *omphalion* (i.e. the circular floor slab) from the Church of Agia Sofia in Trapezounta (Pontus) brought from Asia Minor to Thessaloniki by refugees as an heirloom in 1924, traces of the gum and mastic added by the sculptor can still be discerned (p. 19). The flat surface of the sculpture in conjunction with the gum and mastic more closely resembles painting on marble, and the aesthetic result recalls the *opus sectile* technique of the Roman and Early Christian periods with its colorful, matched marbles.

The brief period of Latin rule (1204-1223) does not appear to have influenced the sculpture of Thessaloniki, at least to the extent it did that of southern Greece.

Few sculptures have survived from the Palaeologan period (13th-15th c.), which was marked by the Ottoman conquest of the city in 1430. Difficult economic conditions curtailed luxurious marble decoration; sculptural adornment of church interiors was meager and limited to the *templon* (iconostasis), icon stands, and doorways.

Nonetheless, some sculptures continued to be executed in Thessaloniki, sponsored by the Palaeologans, the last dynasty to rule the Byzantine Empire and one closely connected with the city. The Palaeologans' presence and their interest in Thessaloniki is also suggested by the architrave carrying the dynastic monogram exhibited in gallery 7 of the Museum. The few sculptures of this age were adorned with geometric motifs such as interlocking circles, guilloches and intertwining floral ornaments, creating arabesque-like designs combined with the motif of the cross.

During this age, an interest in the depiction of the human form reappeared, though in a more pronounced form in the capital than in the provinces. This tendency is represented by the unfinished icon of Christ Pantokrator and the relief icon of Osios David the Stylite, depicted standing in a gesture of supplication in a rare iconographic type.

In churches of this era, marble from earlier buildings was often reused, and plaster and wood also began to be employed. Marble-carving was gradually replaced by wood-carving, which was cheaper. Furthermore, wood was available in abundance and was more easily worked. This change was probably owed to the influence of Ottoman wood-carving, which was at its height.

During the Palaeologan period, painting advanced, while sculpture gradually languished. The transition from one material to the other is eloquently indicated in the broken Early Christian Corinthian column capital reused in the 14th century Church of Agios Nikolaos Orfanos, which was repaired with wood and painted in the shades of its surrounding murals, forming a representative example of artistic solutions and trends.

For the very small number of churches built or repaired in Thessaloniki during the final period of Ottoman rule, the prosperous Christian community of the 18th and 19th centuries chose pieces from the glorious past and incorporated them into buildings, like the column capitals which even today adorn the propylon of the Post-

Byzantine Church of Agios Minas. The remaining sculptures from earlier churches were thus transformed into ideological vehicles for the Christian community in what was still Ottoman Thessaloniki.

Today, in 2013, the gaze of passersby lingers with pleasure and perhaps in wonder at the sight of a piece of the city's past sensitively fitted into one or another of Thessaloniki's churches.

We would propose to visitors to the Museum of Byzantine Culture who wander through its galleries to view the wealth of marble and its gradual decline, as well as to readers of this diary-desk a "journey back in time", back through the aesthetic concerns and preferences of Byzantine culture as these found expression in works "*made of marble*".

Antigoni Tzitzibassi
Archaeologist
Museum of Byzantine Culture

Άποψη αίθουσας 4 «Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και Κομνηνών»

View of gallery 4 "From Iconoclasm to the Splendour of the Macedonian and Komnenian Dynasties"

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2012

31

Δευτέρα • Monday

Πρωτοχρονιά, Βασιλείου του Μεγάλου

01

Τρίτη • Tuesday

02

Τετάρτη • Wednesday

03

Πέμπτη • Thursday

04

Παρασκευή • Friday

05

Σάββατο • Saturday

06

Κυριακή • Sunday

Άγια Θεοφάνεια

Πορτρέτο άνδρα, μέσα 2ου αι., εντοιχισμένο σε τάφο του 3ου αι.
Ανασκαφή στην περιοχή του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού,
ανατολικό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης.

Male portrait, mid-2nd c., built into a 3rd- c. tomb.

Excavation in the area of the Museum, eastern cemetery of Thessaloniki.

07

Ιωάννου του Προδρόμου

Δευτέρα • Monday

08

Τρίτη • Tuesday

09

Τετάρτη • Wednesday

10

Γρηγορίου Νύσσης

Πέμπτη • Thursday

11

Παρασκευή • Friday

12

Σάββατο • Saturday

13

Κυριακή • Sunday

Ανάγλυφη πλάκα με σκηνές του Κάτω Κόσμου, δυτικό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης, 3^{ος} αι.
Relief plaque with scenes of the Underworld, western cemetery of Thessaloniki, 3rd c.

14

Δευτέρα • Monday

15

Τρίτη • Tuesday

16

Τετάρτη • Wednesday

17

Πέμπτη • Thursday

Αντωνίου του Μεγάλου

18

Παρασκευή • Friday

Αθανασίου και Κυρίλλου Πατριάρχων

19

Σάββατο • Saturday

20

Κυριακή • Sunday

Ευθυμίου του Μεγάλου

Στήριγμα τραπεζιού, τραπεζοφόρο, με τον Καλό Ποιμένα. Ο νεαρός κριοφόρος βοσκός, γνωστό θέμα της αρχαιότητας, στο χριστιανισμό συμβολίζει το Χριστό, σωτήρα των ψυχών, δυτικό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης, μέσα 4^{ου} αι.

Table support (trapezoforo), with the Good Shepherd. The young ram-bearing shepherd, a well-known subject from antiquity, in Christianity symbolizes Christ, savior of souls, western cemetery of Thessaloniki, mid-4th c.

21

Δευτέρα • Monday

22

Τρίτη • Tuesday

Τιμοθέου Αποστόλου, Αναστασίου Πέρσου

23

Τετάρτη • Wednesday

24

Πέμπτη • Thursday

25

Παρασκευή • Friday

Γρηγορίου Θεολόγου

26

Σάββατο • Saturday

27

Κυριακή • Sunday

Τραπεζοφόρο με τον Καλό Ποιμένα, οδός Κ. Παλαιολόγου 17, Θεσσαλονίκη, τέλη 4^{ου} αι. και ο Καλός Ποιμένας σε τοιχογραφία τάφου, ανατολικό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης, μέσα 4^{ου} αι., αντίγραφο Χρ. Λεφάκη.

Table support with the Good Shepherd, 17 K. Palaiologou St., Thessaloniki and the Good Shepherd in a wall painting from a tomb, eastern cemetery of Thessaloniki, mid-4th c., copy by Ch. Lefakis.

2013

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ | JANUARY

Μήνας/Month: 01 • Εβδομάδα/Week: 05

28

Δευτέρα • Monday

29

Τρίτη • Tuesday

30

Τετάρτη • Wednesday

Τριών Ιεραρχών

31

Πέμπτη • Thursday

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ | FEBRUARY

01

Παρασκευή • Friday

Υπαπαντή του Χριστού

02

Σάββατο • Saturday

03

Κυριακή • Sunday

Ορθογώνιο βάθρο με ανάγλυφες γυναικείες μορφές, παγανιστικές προσωποποιήσεις της Τύχης των πόλεων Ρώμης, Κωνσταντινούπολης ή Θεσσαλονίκης. Βρέθηκε κοντά στον Άγιο Δημήτριο Θεσσαλονίκης, 4^{ος}-5^{ος} αι.

Rectangular base with female relief figures, pagan personifications of the Tyche (Luck) of Rome, Constantinople, or Thessaloniki. Found near Agios Dimitrios, Thessaloniki, 4th-5th c.

04

Δευτέρα • Monday

05

Τρίτη • Tuesday

06

Τετάρτη • Wednesday

07

Πέμπτη • Thursday

08

Παρασκευή • Friday

09

Σάββατο • Saturday

10

Κυριακή • Sunday

Χαραλάμπους Ιερομάρτυρος

Ανάγλυφες πλάκες κοσμήτη με ζώα και πτηνά, από τον παλαιοχριστιανικό ναό του Αγίου Μηνά Θεσσαλονίκης, 5^{ος}-6^{ος} αι.
Cornice relief plaques with birds and animals, from the Early Christian Church of Agios Minas, Thessaloniki, 5th-6th c.

11

Δευτέρα • Monday

12

Τρίτη • Tuesday

13

Τετάρτη • Wednesday

14

Πέμπτη • Thursday

15

Παρασκευή • Friday

16

Σάββατο • Saturday

17

Κυριακή • Sunday

Ανάγλυφο αμφίγλυφο τόξο με ιπτάμενες Νίκες, παγώνια και πλούσια φυτική και ζωική διακόσμηση, Άγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης, τέλη 6^{ου} αι.

Relief bifacial arch with flying figures of Nike (Victory), peacocks, and abundant floral and animal decoration, Agios Dimitrios, Thessaloniki, late 6th c.

18

Δευτέρα • Monday

19

Τρίτη • Tuesday

20

Τετάρτη • Wednesday

21

Πέμπτη • Thursday

22

Παρασκευή • Friday

23

Σάββατο • Saturday

24

Κυριακή • Sunday

Τελώνου και Φαρισαίου • Αρχή Τριωδίου

Τμήματα θυρώματος με κύκλους από κληματίδες που γεμίζουν με αμπελόφυλλα, πουλιά που ραμφίζουν σταφύλια, μέλισσες, σαλιγκάρι και σαύρα, Αχειροποίητος Θεσσαλονίκης, τέλη 5^{ου}-6^{ου} αι.

Parts of a door with circling vines filled with vine leaves, birds pecking at grapes, bees, snail, and lizard, Acheiropoietos, Thessaloniki, late 5th-6th c.

2013

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ | FEBRUARY

Μήνας/Month: 02 • Εβδομάδα/Week: 09

25

Δευτέρα • Monday

26

Τρίτη • Tuesday

27

Τετάρτη • Wednesday

28

Πέμπτη • Thursday

01

Παρασκευή • Friday

ΜΑΡΤΙΟΣ | MARCH Ευδοκίας Οσίας

02

Σάββατο • Saturday

03

Κυριακή • Sunday

Του Ασώτου

Υπέρθυρο με σταυρό μέσα σε δάφνινο στεφάνι, πουλιά και πλούσιο φυτικό διάκοσμο, 6^{ος} αι., Θεσσαλονίκη.

Lintel with cross in laurel wreath, birds, and rich floral decoration, 6th c., Thessaloniki.

04

Δευτέρα • Monday

05

Τρίτη • Tuesday

06

Τετάρτη • Wednesday

07

Πέμπτη • Thursday

Τοικνοπέμπτη

08

Παρασκευή • Friday

09

Σάββατο • Saturday

10

Κυριακή • Sunday

Της Απόκρεω

Βάση, κορμός και κιονόκρανο αμφικίονα, του διαχωριστικού στηρίγματος στα μεγάλα παράθυρα, Θεσσαλονίκη, 5^{ος} -6^{ος} αι. • Αμφικίονας σε δίλοβο, τοξωτό παράθυρο κατοικίας. Λεπτομέρεια φορητής εικόνας του ζωγράφου Θ. Πουλάκη (περ.1620-1692), συλλογή ΜΒΠ, 17^{ος} αι.

Base, trunk, and column capital from a mullion, the dividing support used in large windows, Thessaloniki, 5th-6th c. • Mullion in a double-light, arched window of a residence.

Detail from a portable icon by the painter Th. Poulakis (ca. 1620-1692), MBC Collection, 17th c.

11

Δευτέρα • Monday

12

Τρίτη • Tuesday

13

Τετάρτη • Wednesday

14

Πέμπτη • Thursday

15

Παρασκευή • Friday

16

Σάββατο • Saturday

17

Κυριακή • Sunday

Της Τυροφάγου

Στρεπτοί κίονες με αριστερόστροφες ραβδώσεις, πιθανόν από κιβώριο, τη θολωτή κατασκευή με τέσσερα στηρίγματα που τοποθετείται πάνω από Αγία Τράπεζα, τάφους και κρήνες, Θεσσαλονίκη, 5^{ος} -6^{ος} αι. • Οι κίονες όπως εντοπίστηκαν στην περιφραξη προσφυγικού σπιτιού, οδός Αλόης, Άνω Τούμπα, Θεσσαλονίκη.

Spiral columns with left-turning flutes, probably from a ciborium, the vaulted construction with four supports placed above the Altar Table, tombs, and fountains, Thessaloniki, 5th-6th c. • The columns as they were found in the enclosure of a refugee house, Aloes St., Ano Toumba, Thessaloniki.

Καθαρά Δευτέρα	18 Δευτέρα • Monday
	19 Τρίτη • Tuesday
	20 Τετάρτη • Wednesday
	21 Πέμπτη • Thursday
Α' Χαιρετισμοί	22 Παρασκευή • Friday
Θεόδωρου Τήρωνος	23 Σάββατο • Saturday
Κυριακή της Ορθοδοξίας	24 Κυριακή • Sunday

Θεοδοσιανό κιονόκρανο με φύλλα σκληρής, πριονωτής άκανθας, αίθριο Αχειροποιήτου Θεσσαλονίκης, μέσα 5^{ου} αι. • Το εσωτερικό του ναού σε ταχυδρομικό δελτάριο, συλλογή J.-P. Grélois, αρχές 20^{ου} αι.

Theodosian column capital with hard, serrated acanthus leaves, atrium of Acheiropoietos, Thessaloniki, mid-5th c. • Interior of the church on a postcard, J.-P. Grélois Collection, early 20th c.

25

Ευαγγελισμός της Θεοτόκου

Δευτέρα • Monday

26

Τρίτη • Tuesday

27

Τετάρτη • Wednesday

28

Πέμπτη • Thursday

29

Β' Χαιρετισμοί

Παρασκευή • Friday

30

Σάββατο • Saturday

31

Κυριακή • Sunday

Κιονόκρανο με ανεμιζόμενα φύλλα, που μοιάζουν σαν να παρασύρονται από τον άνεμο, Θεσσαλονίκη, μέσα 5^{ου} αι.
Column capital with fluttering leaves that appear wind-blown, Thessaloniki, mid-5th c.

01

Δευτέρα • Monday

02

Τρίτη • Tuesday

03

Τετάρτη • Wednesday

04

Πέμπτη • Thursday

05

Παρασκευή • Friday

Γ' Χαιρετισμοί

06

Σάββατο • Saturday

07

Κυριακή • Sunday

Μικρό κορινθιακό κιονόκρανο κιβωρίου, Θεσσαλονίκη, 5^{ος} αι. • Κιβώριο με κορινθιακά κιονόκρανα σε λεπτομέρεια φορητής εικόνας του ζωγράφου Θ. Πουλάκη, 17^{ος} αι., δωρεά Ρ. Ανδρεάδη, συλλογή ΜΒΠ.

Small Corinthian column capital from a ciborium, Thessaloniki, 5th c. • Ciborium with Corinthian column capitals, detail from a portable icon by the painter Th. Poulakis, 17th c., donation of R. Andreadis, MBC Collection.

08

Δευτέρα • Monday

09

Τρίτη • Tuesday

10

Τετάρτη • Wednesday

11

Πέμπτη • Thursday

12

Παρασκευή • Friday

Δ' Χαιρετισμοί

13

Σάββατο • Saturday

14

Κυριακή • Sunday

Κορινθιακό κιονόκρανο με φύλλα μαλακής άκανθας, οδός Πηνειού 8, Θεσσαλονίκη, αρχές 6^{ου} αι.
Corinthian column capital with soft acanthus leaves, 8 Peneiou St., Thessaloniki, early 6th c.

15

Δευτέρα • Monday

16

Τρίτη • Tuesday

Αγάπης, Ειρήνης, Χιονίας Μαρτύρων

17

Τετάρτη • Wednesday

18

Πέμπτη • Thursday

19

Παρασκευή • Friday

Ακάθιστος Ύμνος

20

Σάββατο • Saturday

21

Κυριακή • Sunday

Επίκρανα παραστάδας με μαλακά και σκληρά φύλλα άκανθας, Θεσσαλονίκη, 5^{ος}-6^{ος} αι. •
 Επίκρανα παραστάδας σε λεπτομέρεια φορητής εικόνας με τον Άγιο Σπυρίδωνα, συλλογή ΜΒΠ, 18^{ος} αι.
Pilaster capitals with soft and hard acanthus leaves, Thessaloniki, 5th-6th c. •
Pilaster capitals, detail from a portable icon of Agios Spyridon, MBC Collection, 18th c.

22

Δευτέρα • Monday

23

Τρίτη • Tuesday

24

Τετάρτη • Wednesday

25

Πέμπτη • Thursday

26

Παρασκευή • Friday

27

Σάββατο • Saturday

Του Λαζάρου

28

Κυριακή • Sunday

Των Βαΐων

Ιωνικό κιονόκρανο και σύνθετο ιωνικό, με συμφυές επίθημα,
που κοσμεύεται με σταυρό και φυτική διακόσμηση, Θεσσαλονίκη, τέλη 5^{ου} & 6^{ου} αι.

*Ionic and composite Ionic column capital with inherent finial decorated
with cross and floral ornament, Thessaloniki, late 5th and 6th c.*

29

Μεγάλη Δευτέρα

Δευτέρα • Monday

30

Μεγάλη Τρίτη

Τρίτη • Tuesday

01

ΜΑΪΟΣ | MAY Μεγάλη Τετάρτη • Εργατική Πρωτομαγιά

Τετάρτη • Wednesday

02

Μεγάλη Πέμπτη

Πέμπτη • Thursday

03

Μεγάλη Παρασκευή

Παρασκευή • Friday

04

Μεγάλο Σάββατο

Σάββατο • Saturday

05

Το Άγιον Πάσχα

Κυριακή • Sunday

Δύο όμοια τεκτονικά κιονόκρανα με φύλλα αμπέλου και κουκουνάρα που το ένα μετατράπηκε σε λεκάνη αναβρυτηρίου, Θεσσαλονίκη, τέλη 6^{ου}-αρχές 7^{ου} αι. • Ο κήπος του Παραδείσου με λεκάνη αναβρυτηρίου και παγώνια σε τοιχογραφία τάφου, ανατολικό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης, μέσα 4^{ου} αι., αντίγραφο Χρ. Λεφάκης.

Two identical cubic column capitals with vine leaves and pine cones, one of which was converted into a fountain basin, Thessaloniki, late 6th-early 7th c. • The Garden of Paradise with a fountain basin and peacocks on the wall painting of a tomb, eastern cemetery of Thessaloniki, mid-4th c., copy by Ch. Lefakis.

06

Γεωργίου Τροπαιοφόρου • Δευτέρα Διακαινησίμου

Δευτέρα • Monday

07

Τρίτη • Tuesday

08

Τετάρτη • Wednesday

09

Πέμπτη • Thursday

10

Παρασκευή • Friday

11

Ζωοδόχου Πηγής • Κυρίλλου και Μεθοδίου Ισαποστόλων

Σάββατο • Saturday

12

Του Θωμά

Κυριακή • Sunday

Δίδυμο θωράκιο με ομόθετους ρόμβους, Θεσσαλονίκη, 5^{ος} αι.
Twin closure slab with superposed lozenges, Thessaloniki, 5th c.

13

Δευτέρα • Monday

14

Τρίτη • Tuesday

15

Τετάρτη • Wednesday

16

Πέμπτη • Thursday

17

Παρασκευή • Friday

18

Σάββατο • Saturday

Διεθνής Ημέρα Μουσείων

19

Κυριακή • Sunday

Των Μυροφόρων

Θωράκιο με χριστόγραμμα σε κύκλο και κορδέλες που απολήγουν σε κισσόφυλλα, Θεσσαλονίκη, 5^{ος} αι. • Ερωτιδείς με χριστόγραμμα και κορδέλες σε τοιχογραφία τάφου, ανατολικό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης, μέσα 4^{ου} αι., αντίγραφο Χρ. Λεφάκης.

Closure slab with Christogram in a circle and ribbons concluding in ivy leaves, Thessaloniki, 5th c. • Cupids with Christogram and ribbons on a tomb wall painting, eastern cemetery of Thessaloniki, mid-4th c., copy by Ch. Lefakis.

20

Δευτέρα • Monday

21

Τρίτη • Tuesday

Κωνσταντίνου και Ελένης Ισαποστόλων

22

Τετάρτη • Wednesday

23

Πέμπτη • Thursday

24

Παρασκευή • Friday

25

Σάββατο • Saturday

26

Κυριακή • Sunday

Του Παραλύτου

Δίδυμο θωράκιο με σταυρούς σε δίσκο, επιζωγραφισμένο με νεότερη αγιογραφία, Αγία Σοφία Θεσσαλονίκης, 5^{ος}-6^{ος} αι.

Twin closure slab with crosses in a disk, over-painted with a later hagiography, Agia Sofia, Thessaloniki, 5th-6th c.

27

Δευτέρα • Monday

28

Τρίτη • Tuesday

29

Τετάρτη • Wednesday

30

Πέμπτη • Thursday

31

Παρασκευή • Friday

ΙΟΥΝΙΟΣ | JUNE

01

Σάββατο • Saturday

02

Κυριακή • Sunday

Της Σαμαρείουδος

Πεσίσκος, ορθογώνιο στήριγμα θωρακίου, που απολήγει σε κάλυκα άνθους, Αχειροποίητος Θεσσαλονίκης, 5^{ος}-6^{ος} αι. • Ο κήπος του Παραδείσου με διάτρητα θωράκια και πεσίσκους που απολήγουν σε κουκουνάρα. Τοιχογραφία τάφου, ανατολικό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης, α' μισό 4^{ου} αι., αντίγραφο Χρ. Λεφάκη.

A small pier, a rectangular support for a closure slab, ending in a flower blossom, Acheiropoietos, Thessaloniki, 5th-6th c. • The Garden of Paradise with perforated closure slabs and small piers concluding in pine cones. Wall painting from a tomb, eastern cemetery of Thessaloniki, first half of the 4th c., copy by Ch. Lefakis.

Παρασκευή Κοζάνης
Church of St. Paraskevi

Αυτό είναι το κτήριο
Αυτό είναι το κτήριο
Αυτό είναι το κτήριο

Άποψη αίθουσας 1 «Ο παλαιοχριστιανικός ναός»
View of gallery 1 "Early Christian Churches"

Αιολονικής
of St. Demetrius, Thessaloniki

Part of the classical facade of St. Demetrius,
Thessaloniki, Greece. The archway and
columns are made of marble and date
from the 5th century AD. The archway
is decorated with a relief of a figure
and the columns are decorated with
a relief of a figure.

03

Δευτέρα • Monday

04

Τρίτη • Tuesday

05

Τετάρτη • Wednesday

06

Πέμπτη • Thursday

07

Παρασκευή • Friday

08

Σάββατο • Saturday

09

Κυριακή • Sunday

Του Τυφλού

Αμφίγλυφο θωράκιο με πουλιά που πίνουν νερό της Ζωής και σκηνές κυνηγιού σε ταινία μαιάνδρου, Θεσσαλονίκη, μέσα 6^{ου} αι. • Η πίσω όψη του με χριστόγραμμα σε κύκλο και κορδέλες.

Bifacial closure slab with birds drinking the Water of Life and hunting scenes in a meander band, Thessaloniki, mid-6th c. • The back of the slab with a Christogram in a circle and ribbons.

10

Δευτέρα • Monday

11

Τρίτη • Tuesday

12

Τετάρτη • Wednesday

13

Πέμπτη • Thursday

Της Αναλήψεως

14

Παρασκευή • Friday

15

Σάββατο • Saturday

16

Κυριακή • Sunday

Των Αγίων 318 Πατέρων

Μονόλιθος άμβωνας με μια κλίμακα ανόδου, ημικυκλικό εξώστη και στηθαίο με ανάγλυφους πεσίσσκους και θωράκια, Αχειροποίητος Θεσσαλονίκης, 5^{ος} αι. • ΗΎψωση του Τιμίου Σταυρού σε μαρμάρινο άμβωνα με μια κλίμακα ανόδου. Φορητή εικόνα, δωρεά Θ. Βλαστού-Δραγούμη, συλλογή ΜΒΓ, 18^{ος} αι.

Monolithic ambo with staircase, semi-circular balcony, and parapet with relief piers and closure slabs, Acheiropoietos, Thessaloniki, 5th c. • Exaltation of the Holy Cross on a marble ambo with staircase, portable icon, donation of Th. Vlastou-Dragoumi, MBC Collection, 18th c.

17

Δευτέρα • Monday

18

Τρίτη • Tuesday

19

Τετάρτη • Wednesday

20

Πέμπτη • Thursday

21

Παρασκευή • Friday

22

Σάββατο • Saturday

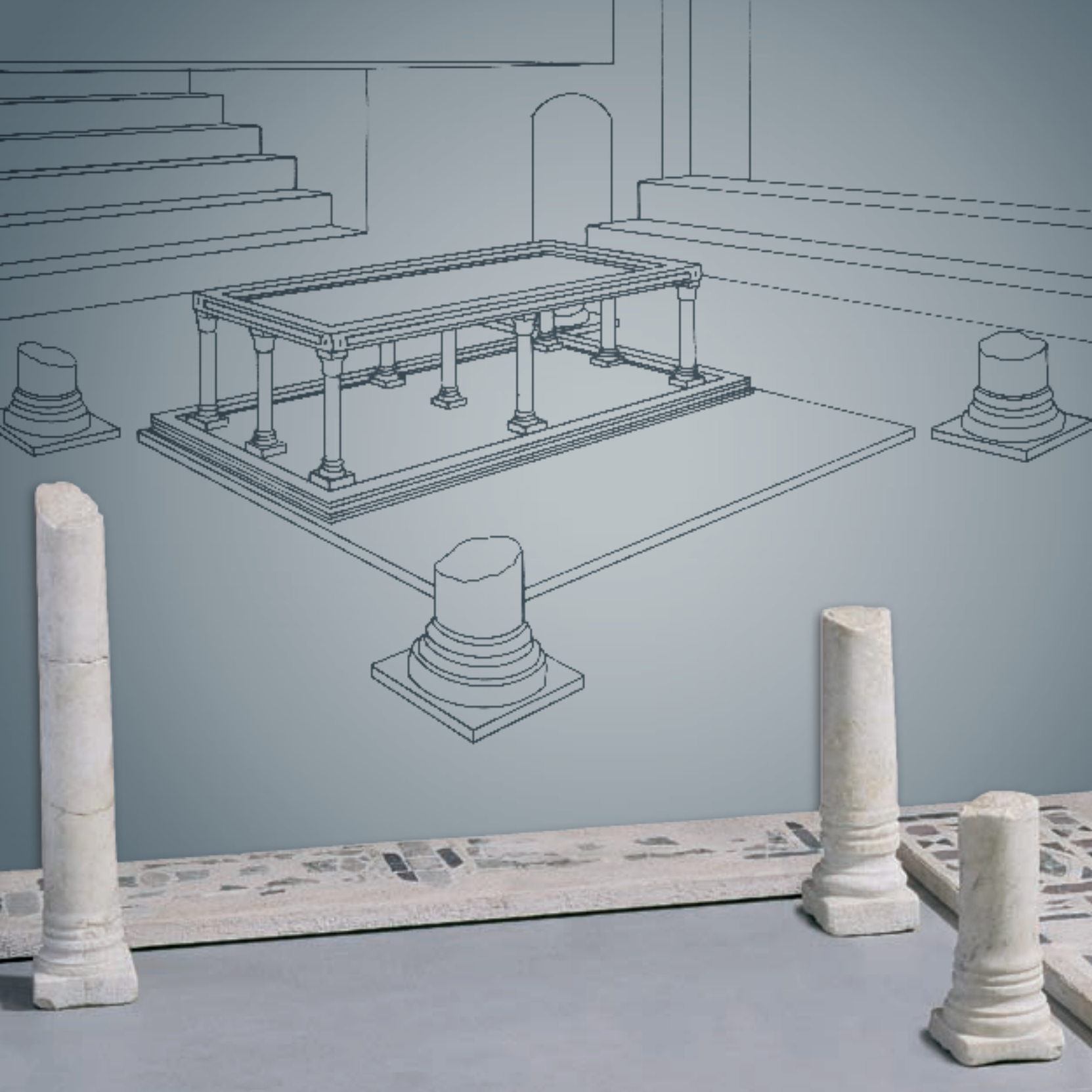
23

Κυριακή • Sunday

Της Πεντηκοστής

Ριπιδίσχημος, σε σχήμα βεντάλιας, άμβωνας, με δυο κλίμακες ανόδου. Κοσμείται με ρόμβους που γεμίζουν με σταυρό, καρπούς, πτηνά και κηροπήγια, βασιλική κοντά στο Μουσείο Φιλίππων Καβάλας, 6^{ος} αι.

Fan-shaped ambo with two staircases. Decorated with lozenges filled with a cross, fruits, birds, and candlesticks, Basilica near the Philippi Museum, Kavala, 6th c.

24

Του Αγίου Πνεύματος • Γενέσιο Ιωάννου Προδρόμου

Δευτέρα • Monday

25

Τρίτη • Tuesday

26

Δαβίδ του Οσίου του εν Θεσσαλονίκη

Τετάρτη • Wednesday

27

Πέμπτη • Thursday

28

Παρασκευή • Friday

29

Πέτρου και Παύλου Αποστόλων

Σάββατο • Saturday

30

Των Αγίων Πάντων • Σύναξη των Δώδεκα Αποστόλων

Κυριακή • Sunday

Κιονίσκοι Αγίας Τράπεζας με συμφυή βάση, βασιλική Κάτω Μηλιάς Πιερίας, 5^{ος} αι. • Σχεδιαστική αναπαράσταση μαρμάρινης Αγίας Τράπεζας με εννέα πόδια, βασιλική Β΄ Νικοπόλεως, Πρέβεζα, 5^{ος}-6^{ος} αι.

Colonettes of an Altar Table with inherent base, Basilica of Kato Milia, Pieria, 5th c. • Reconstruction drawing of a marble Altar Table with nine legs, Basilica B, Nikopolis, Preveza, 5th-6th c.

01

Κοσμά και Δαμιανού Αναργύρων

Δευτέρα • Monday

02

Τρίτη • Tuesday

03

Τετάρτη • Wednesday

04

Πέμπτη • Thursday

05

Παρασκευή • Friday

06

Σάββατο • Saturday

07

Κυριακός Μεγαλομάρτυρος

Κυριακή • Sunday

Μικρή λάρνακα με συρταρωτό, επίπεδο κάλυμμα που περιέκλειε ασημένια λειψανοθήκη, από το εγκαίνιο βασιλικής στην οδό Γ' Σεπτεμβρίου Θεσσαλονίκης, τέλη 4^{ου} αι.

Small reliquary box with a flat sliding cover that contained the silver reliquary from the consecration of the basilica on 3rd September St., Thessaloniki, late 4th c.

08

Δευτέρα • Monday

09

Τρίτη • Tuesday

10

Τετάρτη • Wednesday

11

Πέμπτη • Thursday

Ευφημίας και Όλγας

12

Παρασκευή • Friday

13

Σάββατο • Saturday

14

Κυριακή • Sunday

Μικρή λάρνακα στη μορφή σαρκοφάγου με οπές στο κάλυμμα και στο σώμα για παρασκευή ευλογίας.

Περιέκλειε χάλκινη λειψανοθήκη, από το εγκαίνιο ναού στην οδό Εγνατίας-Μητρ. Γενναδίου Θεσσαλονίκης, 5^{ος}-6^{ος} αι., σε χρήση και στον 9^ο αι.

Small reliquary box shaped like a sarcophagus with holes in its lid and body for libations. It contained a copper reliquary from the consecration of a church at the corner of Egnatia-Mitropolitou Gennadiou Streets, Thessaloniki, 5th-6th c., still in use in the 9th c.

15

Δευτέρα • Monday

16

Τρίτη • Tuesday

17

Τετάρτη • Wednesday

18

Πέμπτη • Thursday

19

Παρασκευή • Friday

20

Σάββατο • Saturday

21

Κυριακή • Sunday

Ηλιού του Προφήτου

Βάση κίονα με τα εγχάρακτα, λατομικά σήματα CTE στην τετράγωνη πλίνθο του, Θεσσαλονίκη, τέλη 5^{ου}- αρχές 6^{ου} αι. • Άφιξη εμπορικού πλοίου με φορτίο μαρμάρων για την αποπεράτωση ναού του Αγίου Δημητρίου στην Καρχηδόνα. Λεπτομέρεια φορητής εικόνας, συλλογή ΜΒΠ, 1838.

Column base with the carved quarry marks CTE on its square plinth, Thessaloniki, late 5th-early 6th c. • Arrival of a commercial ship with a cargo of marble for completion of the Church of Agios Dimitrios in Carthage. Detail from a portable icon, MBC Collection, 1838.

22

Μαρίας της Μαγδαληνής

Δευτέρα • Monday

23

Τρίτη • Tuesday

24

Τετάρτη • Wednesday

25

Πέμπτη • Thursday

26

Αγίας Παρασκευής

Παρασκευή • Friday

27

Παντελεήμονος Μεγαλομάρτυρος

Σάββατο • Saturday

28

Κυριακή • Sunday

Τμήμα πλάκας ψευδοσαρκοφάγου με σταυρούς κάτω από τοξοστοιχία, αετούς, φυτά και ίχνη κηρομαστικής, Θεσσαλονίκη, τέλη 9^{ου} αι. και σχεδιαστική αποκατάστασή της.

Part of a slab from a pseudo-sarcophagus with crosses beneath an arcade, eagles, plants, and traces of gum and mastic, Thessaloniki, late 9th c. and its reconstruction drawing.

29

Δευτέρα • Monday

30

Τρίτη • Tuesday

31

Τετάρτη • Wednesday

01

Πέμπτη • Thursday

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ | AUGUST

02

Παρασκευή • Friday

03

Σάββατο • Saturday

04

Κυριακή • Sunday

Τμήμα πλάκας ψευδοσαρκοφάγου, με ορθογώνια διάχωρα που κοσμούνται με σταυρό σε βαθμιδωτή βάση και καλλιγραφικά συμπλέγματα, Θεσσαλονίκη, 10^{ος} αι.

Part of a slab from a pseudo-sarcophagus with rectangular panels decorated with a cross on a stepped base and calligraphic compositions, Thessaloniki, 10th c.

05

Δευτέρα • Monday

06

Τρίτη • Tuesday

Μεταμόρφωση του Σωτήρος

07

Τετάρτη • Wednesday

08

Πέμπτη • Thursday

09

Παρασκευή • Friday

10

Σάββατο • Saturday

11

Κυριακή • Sunday

Θωράκιο με λιοντάρι που στρέφει το κεφάλι προς τα πίσω
και σχηματοποιημένο δέντρο, Θεσσαλονίκη, 10^{ος} αι.

*Closure slab depicting a lion with its head turned back
and stylized tree, Thessaloniki, 10th c.*

12

Δευτέρα • Monday

13

Τρίτη • Tuesday

14

Τετάρτη • Wednesday

15

Πέμπτη • Thursday

Κοίμηση της Θεοτόκου

16

Παρασκευή • Friday

17

Σάββατο • Saturday

18

Κυριακή • Sunday

Θωράκιο με γρύπα, φανταστικό ζώο με σώμα λιονταριού, κεφάλι και φτερούγες αετού,
και σχηματοποιημένα δέντρα, Θεσσαλονίκη, 10^{ος}-11^{ος} αι.

*Closure slab with a griffin, a fantastic animal with the body of a lion
and the head and wings of an eagle, and stylized trees, Thessaloniki, 10th-11th c.*

19

Δευτέρα • Monday

20

Τρίτη • Tuesday

21

Τετάρτη • Wednesday

22

Πέμπτη • Thursday

23

Παρασκευή • Friday

24

Σάββατο • Saturday

25

Κυριακή • Sunday

Θωράκιο με όρθιο αετό να κρατά με τα νύχια του λαγό, Θεσσαλονίκη, 10^{ος}-11^{ος} αι.

Closure slab with a standing eagle grasping a hare in its talons, Thessaloniki, 10th-11th c.

2013

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ | AUGUST

Μήνας/Month: 08 • Εβδομάδα/Week: 35

26

Δευτέρα • Monday

27

Τρίτη • Tuesday

28

Τετάρτη • Wednesday

29

Πέμπτη • Thursday

Αποτομή κεφαλής Ιωάννου Προδρόμου

30

Παρασκευή • Friday

Αλεξάνδρου

31

Σάββατο • Saturday

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ | SEPTEMBER Αρχή Ινδίκτου • Των Σαραντα Παρθενομαρτύρων

01

Κυριακή • Sunday

Θωράκιο με δυο γρύπες να πλαισιώνουν αναβρυτήριο με το νερό της Ζωής και πεσσίσκος τέμπλου με συμφυείς κιονίσκους με κόμβο και πλούσια γεωμετρική και φυτική διακόσμηση, Θεσσαλονίκη, 10^{ος} και 12^{ος} αι.

Closure slab with two griffins on either side of a fountain with the Water of Life and a templon post with inherent colonnettes with a knot, and rich geometric and vegetal decoration, Thessaloniki, 10th and 12th c.

02

Δευτέρα • Monday

03

Τρίτη • Tuesday

04

Τετάρτη • Wednesday

05

Πέμπτη • Thursday

06

Παρασκευή • Friday

07

Σάββατο • Saturday

08

Κυριακή • Sunday

Γενέσιον Υπεραγίας Θεοτόκου

Κολυμβήθρα με τόξο, σταυρό Αναστάσεως πάνω σε λεκάνη, κυπαρίσσια και τη συντομογραφία IC (Ιησούς), ναός στο κάστρο Πλαταμώνας, τέλη 10^{ου}-αρχές 11^{ου} αι.

Baptismal font with an arch, a Resurrection cross on its basin, cypresses, and the abbreviation IC (Jesus), church in the Castle of Platamonas, late 10th-early 11th c.

09

Δευτέρα • Monday

10

Τρίτη • Tuesday

11

Τετάρτη • Wednesday

12

Πέμπτη • Thursday

13

Παρασκευή • Friday

14

Σάββατο • Saturday

15

Κυριακή • Sunday

Υψωση Τιμίου Σταυρού

Τμήμα φιάλης αγιασμού με εγχάρακτο σταυρό Αναστάσεως σε βαθμιδωτή βάση και τη συντομογραφία IC XC (Ιησούς Χριστός), ναός στο κάστρο Πλαταμώννα, τέλη 10^{ου}-αρχές 11^{ου} αι.

Part of a holy water vial (phiale) with an incised Resurrection cross on a stepped base and the abbreviation IC XC (Jesus Christ), church in the Castle of Platamonas, late 10th-early 11th c.

16

Ευφημίας Μεγαλομάρτυρος

Δευτέρα • Monday

17

Σοφίας, Πίστεως, Αγάπης, Ελπίδος

Τρίτη • Tuesday

18

Τετάρτη • Wednesday

19

Πέμπτη • Thursday

20

Ευσταθίου

Παρασκευή • Friday

21

Σάββατο • Saturday

22

Κυριακή • Sunday

Θωράκιο με σταυρό Αναστάσεως σε βαθμιδωτή βάση,
αμπέλια και σταφύλια, ναός στο κάστρο Πλαταμώνα, τέλη 10^{ου}- αρχές 11^{ου} αι.

*Closure slab with Resurrection cross on a stepped base,
vines, and grapes, church in the Castle of Platamonas, late 10th-early 11th c.*

23

Δευτέρα • Monday

24

Τρίτη • Tuesday

25

Τετάρτη • Wednesday

26

Πέμπτη • Thursday

27

Παρασκευή • Friday

28

Σάββατο • Saturday

Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς

29

Κυριακή • Sunday

Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Αμφίγλυφο θωράκιο με ρόμβο εγγεγραμμένο σε ορθογώνιο και κύκλους που γεμίζουν με ρόδακα και πυροστρόβιλο, Θεσσαλονίκη, τέλη 10^{ου}-αρχές 11^{ου} αι. • Η πίσω όψη του με σταυρό εγγεγραμμένο σε ρόμβο και ορθογώνιο.

Bifacial closure slab with lozenge inscribed in a rectangle and circles filled with a rosette and firewhirl, Thessaloniki, late 10th-early 11th c. • The back face with a cross inscribed in a lozenge and rectangle.

30

Δευτέρα • Monday

01

Τρίτη • Tuesday

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ | OCTOBER

02

Τετάρτη • Wednesday

03

Πέμπτη • Thursday

Διονυσίου Αρεοπαγίτου

04

Παρασκευή • Friday

05

Σάββατο • Saturday

06

Κυριακή • Sunday

Τμήμα γείσου από υπέρθυρο με λεοντοκεφαλή, ελισσόμενο βλαστό κληματίδας, αμπελόφυλλα και σταφύλια, επισκοπικός ναός Κίτρους Πιερίας, τέλη 10^{ου} αι.

Part of a lintel cornice with lion's head, spiral vine tendril, vine leaves, and grapes, Episcopal church of Kitros, Pieria, late 10th c.

07

Δευτέρα • Monday

08

Τρίτη • Tuesday

09

Τετάρτη • Wednesday

10

Πέμπτη • Thursday

11

Παρασκευή • Friday

12

Σάββατο • Saturday

13

Κυριακή • Sunday

Ανάγλυφη εικόνα Παναγίας δεόμενης. Βρέθηκε το 1926 κοντά στο ναό του Προφήτη Ηλία Θεσσαλονίκης, τέλη 11^{ου} αι.

Relief icon of the Virgin in Prayer. Found in 1926 near the Church of Profitis Ilias, Thessaloniki, late 11th c.

Ascension statue qui se trouve à l'église de la Sainte Vierge (dite Hypapante)

14

Δευτέρα • Monday

15

Τρίτη • Tuesday

16

Τετάρτη • Wednesday

17

Πέμπτη • Thursday

18

Παρασκευή • Friday

Λουκά του Ευαγγελιστή

19

Σάββατο • Saturday

20

Κυριακή • Sunday

Ανάγλυφη εικόνα Παναγίας δεόμενης, τοποθετημένη πιθανόν σε αγίασμα, ιερό χώρο με φυσική πηγή νερού.

Οι οπές ίσως χρησίμευαν στην στερέωση σκευών που συνέλεξαν το αγίασμα, Θεσσαλονίκη, 11^{ος} αι. • Η εικόνα εντοιχισμένη στο νάρθηκα της Υπαπαντής σε ταχυδρομικό δελτάριο συλλογής Α. Παπαϊωάννου, αρχές 20^{ου} αι.

Relief icon of the Virgin in Prayer, probably set up near an agiasma, a sacred spot with a natural water source.

The holes may have served to secure vessels that collected the holy water, Thessaloniki, 11th c. • The icon built into the narthex of the Church of Ypapanti on a postcard, A. Papaioannou Collection, early 20th c.

21

Δευτέρα • Monday

22

Τρίτη • Tuesday

23

Τετάρτη • Wednesday

Ιακώβου του Αδελφοθέου

24

Πέμπτη • Thursday

25

Παρασκευή • Friday

26

Σάββατο • Saturday

Δημητρίου Μεγαλομάρτυρος του Μυροβλήτου

27

Κυριακή • Sunday

Νέστορος Μάρτυρος

Πλάκα ψευδοσαρκοφάγου με σταυρούς κάτω από τοξοστοιχία,
δισκάρια και τη συντομογραφία Φ(Ω)Σ, Αγία Σοφία Θεσσαλονίκης, 11^{ος} αι.

*Slab from a pseudo-sarcophagus with crosses beneath an arcade, small disks,
and the abbreviation FS (Φ(Ω)Σ) ("Light"), Agia Sofia, Thessaloniki, 11th c.*

2013

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ | OCTOBER

Μήνας/Month: 10 • Εβδομάδα/Week: 44

28

Εθνική Εορτή

Δευτέρα • Monday

29

Τρίτη • Tuesday

30

Τετάρτη • Wednesday

31

Πέμπτη • Thursday

01

NOΕΜΒΡΙΟΣ | NOVEMBER

Κοσμά και Δαμιανού των Αναργύρων

Παρασκευή • Friday

02

Σάββατο • Saturday

03

Κυριακή • Sunday

Πλάκα ψευδοσαρκοφάγου με φυλλοφόρο σταυρό
και σχηματοποιημένα φοινικόδεντρα, Αγία Σοφία Θεσσαλονίκης, α΄ μισό 11^{ου} αι.

*Slab from a pseudo-sarcophagus with foliate cross
and stylized palm trees, Agia Sofia, Thessaloniki, first half of the 11th c.*

04

Δευτέρα • Monday

05

Τρίτη • Tuesday

06

Τετάρτη • Wednesday

07

Πέμπτη • Thursday

08

Παρασκευή • Friday

Σύναξη Ταξιαρχών Μιχαήλ και Γαβριήλ

09

Σάββατο • Saturday

10

Κυριακή • Sunday

Τεκτονικό κιονόκρανο με ανάγλυφους και εγχάρακτους σταυρούς και άνθη, ναός Αγίου Νικολάου, αρχαία Όλυνθος, 1040-1050. • Το κιονόκρανο στο χώρο της αρχαίας Ολύνθου, φωτογραφία μέσα 20^{ου} αι.

Cubic column capital with reliefs and incised crosses and flowers, Church of Agios Nikolaos, ancient Olynthos, 1040-1050. • The column capital at the site of ancient Olynthos, photograph, mid-20th c.

11

Δευτέρα • Monday

12

Τρίτη • Tuesday

13

Τετάρτη • Wednesday

14

Πέμπτη • Thursday

Φιλίππου Αποστόλου

15

Παρασκευή • Friday

16

Σάββατο • Saturday

Ματθαίου του Ευαγγελιστή

17

Κυριακή • Sunday

Κιονόκρανο δίλοβου παραθύρου με πλούσιο φυτικό διάκοσμο
στη στενή πλευρά του, ναός Αγίου Αθανασίου Κίτρος Πιερίας, 11^{ος} αι.
*Column capital of a double-light window with rich vegetal decoration
on its narrow side, Church of Agios Athanasios, Kitros, Pieria, 11th c.*

18

Δευτέρα • Monday

19

Τρίτη • Tuesday

20

Τετάρτη • Wednesday

21

Πέμπτη • Thursday

Τα Εισόδια της Θεοτόκου

22

Παρασκευή • Friday

23

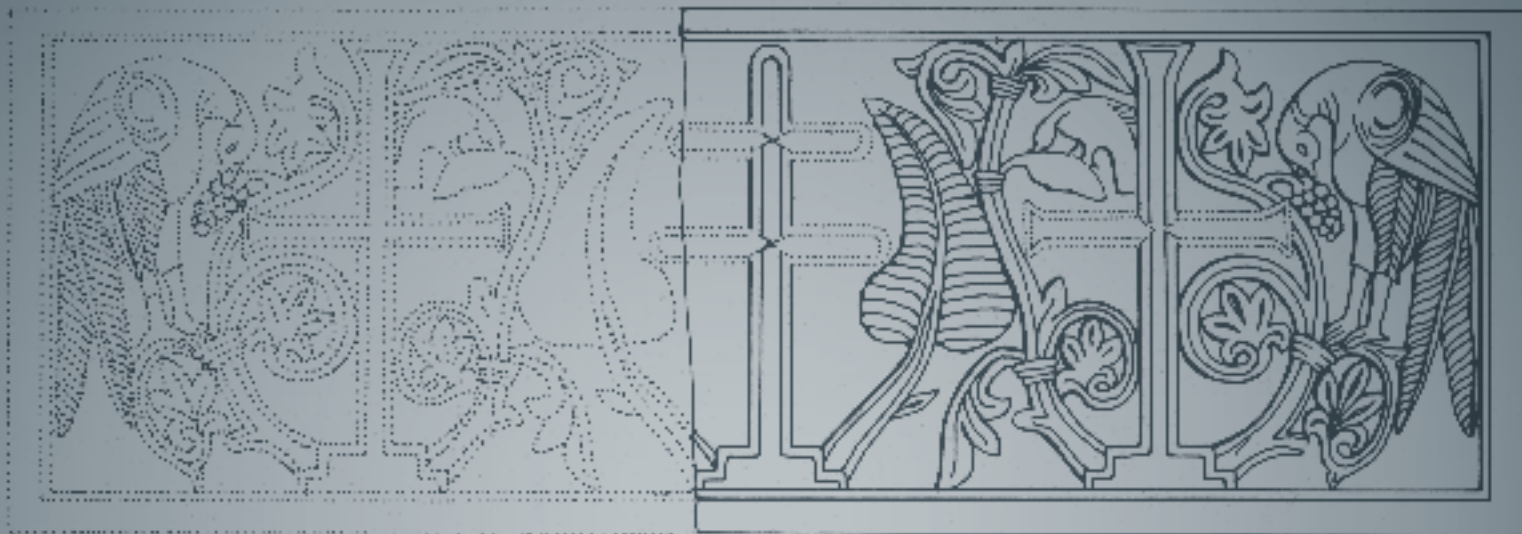
Σάββατο • Saturday

24

Κυριακή • Sunday

Τμήμα γείσου από υπέρθυρο με σπρικούς (συνεχόμενους) τροχούς, που γεμίζουν με σταυρό και πεντάφυλλα ανθέμια, Θεσσαλονίκη, 11^{ος} αι.

Cornice section from a lintel with rotae sericae filled with a cross and five-petaled rosettes, Thessaloniki, 11th c.

25

Αικατερίνης Μεγαλομάρτυρος

Δευτέρα • Monday

26

Τρίτη • Tuesday

27

Τετάρτη • Wednesday

28

Πέμπτη • Thursday

29

Παρασκευή • Friday

30

Ανδρέου του Πρωτοκλήτου

Σάββατο • Saturday

01

Κυριακή • Sunday

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ | DECEMBER

Τμήμα πλάκας ψευδοσαρκοφάγου με σταυρούς, πουλιά και φυτά, 11^{ος}-12^{ος} αι. και σχεδιαστική αποκατάστασή της.
Σύμφωνα με την εβραϊκή επιγραφή ξαναχρησιμοποιήθηκε στον τάφο του Ιτσαχάκ Σαρούκ,
που πέθανε τη Δευτέρα 9 Χεσβάν 5375 (=Νοέμβριος 1615 μ.Χ.), ΑΠΘ, εβραϊκό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης.

*Part of a slab from a pseudo-sarcophagus with crosses, birds, and plants, 11th-12th c., and its reconstruction drawing.
According to the Jewish inscription, it was reused for the tomb of Itzakh Sarouk, who died on Monday 9 Hesvan 5375 (November 1615),
Aristotle University of Thessaloniki, Jewish Cemetery of Thessaloniki.*

02

Δευτέρα • Monday

03

Τρίτη • Tuesday

04

Τετάρτη • Wednesday

Βαρβάρας Μεγαλομάρτυρος

05

Πέμπτη • Thursday

Σάββα του Ηγιασμένου

06

Παρασκευή • Friday

Νικολάου Μύρων του Θαυματουργού

07

Σάββατο • Saturday

08

Κυριακή • Sunday

Αμφίγλυφο θωράκιο με τον Ηρακλή και το λιοντάρι της Νεμέας ή το βυζαντινό ήρωα Διγενή Ακρίτα, ναός Αγίας Αικατερίνης, Θεσσαλονίκη, 12^{ος}-13^{ος} αι. • Η πίσω όψη του με σταυρό σε βαθμιδωτή βάση.

Bifacial closure slab with Heracles and the Nemean Lion or the Byzantine hero Digenes Akritas, Church of Agia Aikaterini, Thessaloniki, 12th-13th c. • The back side showing a cross on a stepped base.

09

Σύλληψις Αγίας Άννης

Δευτέρα • Monday

10

Τρίτη • Tuesday

11

Τετάρτη • Wednesday

12

Σπυρίδωνος Τριμυθούντος του Θαυματουργού

Πέμπτη • Thursday

13

Παρασκευή • Friday

14

Σάββατο • Saturday

15

Κυριακή • Sunday

Ανάγλυφη εικόνα του οσίου Δαβίδ με την επιγραφή *Ο ΟΣΙΟΣ Π(ΑΤ)ΗΡ ΗΜΩΝ [Δ]ΑΒΗΔ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓ(ΟΣ)*,
13^{ος}-14^{ος} αι., ΑΠΘ, εβραϊκό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης.

*Relief icon of Hosios David of Thessaloniki, 13th-14th c., Aristotle University of Thessaloniki,
Jewish Cemetery of Thessaloniki.*

16

Δευτέρα • Monday

17

Τρίτη • Tuesday

18

Τετάρτη • Wednesday

19

Πέμπτη • Thursday

20

Παρασκευή • Friday

21

Σάββατο • Saturday

22

Κυριακή • Sunday

Αναστασίας Φαρμακολύτριας

Ημιτελής εικόνα με το Χριστό Παντοκράτορα να ευλογεί κρατώντας Ευαγγέλιο.
Βρέθηκε κοντά στον Άγιο Παντελεήμονα Θεσσαλονίκης, αρχές 14^{ου} αι.

*Unfinished icon with Christ Pantokrator holding a Gospel and offering a blessing.
Found near Agios Panteleimon, Thessaloniki, early 14th c.*

F. H. ...

23

Δευτέρα • Monday

24

Τρίτη • Tuesday

25

Τετάρτη • Wednesday

Γέννηση του Χριστού

26

Πέμπτη • Thursday

27

Παρασκευή • Friday

Στεφάνου Πρωτομάρτυρος

28

Σάββατο • Saturday

29

Κυριακή • Sunday

Τμήμα επιστυλίου με το μονόγραμμα ΠΑΛΓ της δυναστείας των Παλαιολόγων,
Θεσσαλονίκη, 14^{ος} αι. και ζωγραφική απόδοση της ανάγλυφης διακόσμησής του.

*Section of an architrave with the monogram ΠΑΛΓ (PALG) of the Palaeologan dynasty,
Thessaloniki, 14th c., and a painted depiction of its relief ornament.*

30

Δευτέρα • Monday

31

Τρίτη • Tuesday

01

Τετάρτη • Wednesday

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

02

Πέμπτη • Thursday

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

03

Παρασκευή • Friday

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

04

Σάββατο • Saturday

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

05

Κυριακή • Sunday

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

Θύρωμα ναού με ταινίες και αστράγαλο. Το υπέρθυρο του κοσμεύεται με σταυρό, κυματιστές γραμμές και ψαθωτό κόσμημα, Θεσσαλονίκη, 14^{ος} αι.

Door of a church with bands and bead-and-reel ornament.

Its lintel was decorated with a cross, wavy lines, and guilloche, Thessaloniki, 14th c.

Άποψη από την οργανωμένη κατά το βιομηχανικό τρόπο αποθήκη γλυπτών του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού.
View of the Museum's sculpture storeroom, organized in industrial fashion.

The desk diary “2013- *Made of marble... Sculptures from the Collection of the Museum of Byzantine Culture*” was printed by the Association of “Friends of the Museum of Byzantine Culture” in November 2012 in 1000 copies.

Written and edited by

Antigoni Tzitzibassi

Original paintings

Demetra Kamaraki

Gabriela Marconi-Papadeli

Original drawings

Efrosini Theou

Gabriela Marconi- Papadeli

Photography

Lazaros Apokatanidis, Velisarios Voutsas, Giorgis Gerolympos, Kyriaki Eleutheriadou, Thanos kartsoglou, Orestis Kourakis, Giorgos Fafalis, Makis Skiadarexis, Sotiris Chaidemenos.

English translation

Deborah Brown Kazazis

Layout

Dimitris Milosis

Production

MOUGOS - COMMUNICATION IN PRINT

Illustration Sources

Museum of Byzantine Archive, A. K. Ορλάνδος, *Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική της μεσογειακής λεκάνης*, Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα 1952-1957, Θ. Παζαράς, *Ανάγλυφες σαρκοφάγοι και επιτάφιας πλάκες της μέσης και ύστερης βυζαντινής περιόδου στην Ελλάδα*, ΤΑΠΙΑ, Αθήνα 1988, D. M. Robinson, *Excavations at Olynthus, XII. Domestic and Public Architecture*, John Hopkins Press, Baltimore 1946.

Warm thanks to the collectors J.-P. Grélois and A. Papaioannou for their generous granting of archival material from their private collections.

Το λεύκωμα-ημερολόγιο «2013-Από μάρμαρο. Γλυπτά της Συλλογής του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού» εκδόθηκε από το Σωματείο των Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού και τυπώθηκε σε 1000 αντίτυπα το Νοέμβριο του 2012.

Κείμενα-Επιμέλεια

Αντιγόνη Τζιτζιμπάση

Ζωγραφικά έργα

Δήμητρα Καμαράκη

Γαβριέλα Marconi-Παπαδέλη

Γραμμικά έργα

Ευφροσύνη Θέου

Γκαμπριέλα Marconi-Παπαδέλη

Φωτογραφίες

Λάζαρος Αποκατανίδης, Βελισάριος Βουτσάς,
Γιώργης Γερόλυμπος, Κυριακή Ελευθεριάδου, Θάνος
Καρτσόγλου, Ορέστης Κουράκης, Μάκης Σκιαδαρέσης,
Γιώργος Φαφαλής, Σωτήρης Χαϊδεμένος.

Αγγλική μετάφραση

Deborah Brown Kazazis

Σχεδιασμός

Δημήτρης Μηλώσης

Παραγωγή

ΜΟΥΤΚΟΣ - ΕΝΤΥΠΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Προέλευση εποπικού υλικού

Αρχείο ΜΒΠ, Α. Κ. Ορλάνδος, *Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική της μεσογειακής λεκάνης*, Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήναι 1952-1957, Θ. Παζαράς, *Ανάγλυφες σαρκοφάγοι και επιτάφιας πλάκες της μέσης και ύστερης βυζαντινής περιόδου στην Ελλάδα*, ΤΑΠΑ, Αθήνα 1988, D. M. Robinson, *Excavations at Olynthus, XII. Domestic and Public Architecture*, John Hopkins Press, Baltimore 1946.

Θερμές ευχαριστίες στους συλλέκτες J.-P. Grégois και Α. Παπαϊωάννου για τη γενναιόδωρη παραχώρηση αρχειακού υλικού από τις συλλογές τους.

FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

The association of “Friends of the Museum of Byzantine Culture” was founded in 1988, immediately after construction work on the Museum began. It is thus the only association of friends that started its activity, contributing to the Museum collections’ recording and conservation, before the MBC’s official inauguration in 1994.

The association of Friends forms the link between the Museum and the general public, and its main aims are to provide the museum with moral and material support, assist in its running, help augment its collections, and raise public awareness regarding the artefacts related with Byzantine history and art.

The Friends is a non-profit organisation recognised by the state and a member of the Hellenic Federation of Friends of Museums (EOSFIM). Through EOSFIM, it also belongs to the World Federation of Friends of Museums (WFFM).

The membership currently stands at over 1500 and continues to rise yearly.

Executive Committee 2011-13

Nikos Nikonanos, Chair

Katia Loverdou-Tsigarida, Vice-Chair

Toula Gourassa-Georgiadou, Vice-Chair

Eliza Alexandridou, General Secretary

Magdalini Manoudi, Treasurer

Georgios I. Georgiadis

Areti Broussali-Garefi

Ipatia Dionyssiadou

Eleni Lazaridou-Hatzigeorgiou

Mihalis Rokkos

Efstratia Stenomeridou-Tsirli

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Το Σωματείο των Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού ιδρύθηκε το 1988, αμέσως μετά την έναρξη κατασκευής του κτιρίου του Μουσείου. Είναι έτσι, ίσως, το μοναδικό Σωματείο Φίλων που άρχισε τη δράση του, συμβάλλοντας στην καταγραφή και συντήρηση των συλλογών του Μουσείου, πριν τα επίσημα εγκαίνιά του που έγιναν το 1994.

Το Σωματείο αποτελεί το συνδετικό κρίκο του Μουσείου με την κοινωνία, με κύριους στόχους την ηθική και υλική ενίσχυση του Μουσείου, τη συμπαράσταση στη λειτουργία του και στον εμπλουτισμό των συλλογών του καθώς και την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού για τα έργα της βυζαντινής ιστορίας και τέχνης.

Αποτελεί μη κερδοσκοπικό σωματείο, αναγνωρισμένο από το κράτος, είναι μέλος της Ελληνικής Ομοσπονδίας Φίλων των Μουσείων (ΕΟΣΦΙΜ) και μέσω αυτής συμμετέχει στην Παγκόσμια Ομοσπονδία Φίλων των Μουσείων (FMAM).

Σήμερα τα μέλη του ξεπερνούν τα 1500 και συνεχίζουν να αυξάνονται κάθε χρόνο.

Διοικητικό Συμβούλιο 2011-13

Νίκος Νικονάνος, Πρόεδρος

Κάτια Λοβέρδου-Τσιγαρίδα, Α΄ Αντιπρόεδρος

Τούλα Γκουράσα-Γεωργιάδου, Β΄ Αντιπρόεδρος

Ελίζα Αλεξανδρίδου, Γ. Γραμματέας

Μαγδαληνή Μανούδη, Ταμίας

Γεώργιος Ι. Γεωργιάδης, Μέλος

Υπατία Διονυσιάδου, Μέλος

Ελένη Λαζαρίδου-Χατζηγεωργίου, Μέλος

Αρετή Μπρούσαλη-Γαρέφη, Μέλος

Μιχάλης Ρόκκος, Μέλος

Ευστρατία Στενομερίδου-Τσίρλη, Μέλος

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ASSOCIATION OF THE FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

ISBN 978-960966901-6

9 789609 669016